

М. СЕЙИДЗАДӨ

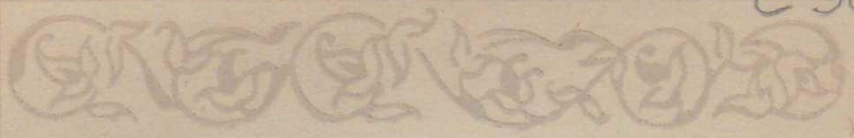
Ушагкөнчнөшр ☆ Баки—1945

84(5A7e)-5
C 30

МЕЪДИ СЕЙИДЗАДЭ

894.362-93

C-30

Maqal

F. Köçərli adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KİTAPXANASI
INV. № 58842

2015 фот.ч. 1893

М. Ф. АХУНДОВ адына
Азербайжан Республикасы
Умуми кутубханасы
Инв. № 26218

Азербайжан ЛККИ МК
Ушаг ва Кенчлер Эдебийаты Нәшрийяты
Баки — 1945

894.362-93

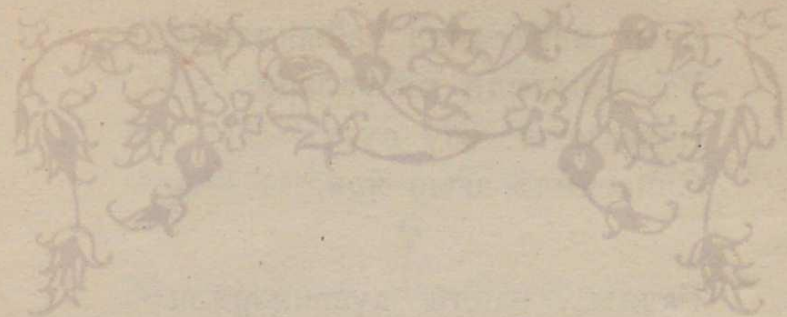
Рәссамы: Г. Халыгов

Редактору М. С. Таһирли. Чап
инзалымыш 13/ХII-45. Чап листи 4^{1/2}.
Бир чап листиндә кетмиш мэтбәә
һуруфаты 41664. Нәшрийят листи
4^{3/4}. Нәшрийят № 69. ФГ 14069 Си-
фариш 2467. Тираж 10000. Гиймәти
10 манат.

Азәрбәйчан ССР ХКС янында Поли-
графия вә Нәшрийят Ишләри Ида-
рәси. Азполиграфтрестин „Гызыл
Шәрг“ мэтбәәси. Баки, Һәзи Асланов
күч. 80.

Шеңгел

МАРАЛ

Бир яй күнү көрпә марал
Кәзиширди яшыл дагда.
Долашырды чәмәнләрдә,
Күл чичәкли бир овлагда.

**

Маһир овчу ону көрүб
Чәмәнликдә изләйирди.
Нишан алыб ох атмагчын
Фүрсәт дәми көзләйирди.

**

Марал чатды бир тәпәйә,
Овчу бирдән алды нишан.
Ох марала дәйән кими
Зәриф гәлби олду шан-шан.

**

Языг марал чан найындан
Үз дөндәрди сәһралара...
Нава исти, өзү сусуз
Синәсиндә ағыр яра.

**

Гачды... гачды дүзәнләрден
Кәлди чатды бир яйлаға.
Су ичмәкчин яхынлашды
Дурна көзлү бир булаға.

**

Гәмли-гәмли су ичәндә
Көзләриндән ахырды яш.
Бир гурбаға көрдү ону
Сорушду ки, марал гардаш,

**

Сөйлә нечин үрәйини
Сыхыр белә гүссә, кәдәр?
Марал деди: дәрдим чохдур.
Чәмәнликдә букүн сәһәр
Бир инсафсыз овчу вурду
Охла мәним күрәйимдән.
Күн гаралды көзләримдә
Яраландым үрәйимдән.

**

Гурбаға чох ловғаланды
Гүрур илә деди: Аман,
Бу овчулар нә истәйир
Бизим кими мараллардан.

**

Марал буну эшидәндә
Санкы гәлби аловланды
Көзләриндә шимшәк чахды,
Од көтүрдү янды-янды.

**

Дөнүб деди гурбағая:
Бу сөз мәнә әсәр этди.
Залым овчу атан охдан
Даһа артыг кәсәр этди.

1940

БИЗИМ ЭЛЛЭР

Чэннэтдэн сэфалыдыр
Өлкэмин яйлаглары,
Дағлардан, тәпэләрдән
Сүзүлән булаглары.

Бизим элдә һәр чәмән
Бәнзәйир көй мэхмәрә.
Гушлар дастан сөйләйир
Рәнкбәрәнк чичәкләрә.

Әсдикчә сәһәр мейи,
Далғаланыр лаләләр,
Күнәшин шәфәгиндә
Парлайыр шәләләләр.

Ал-әлван чәмәнләрдә
Учушур кәпәнәкләр.
Күлүмсәйир гәлб ачан
Зәриф күлләр, чичәкләр.

Нә гәдәр севимлидир
Көй-көл, яшыл мешәләр,
Шәфәг рәнкли лаләләр,
Әтирли бәнәфшәләр.

Һәр яны сейрә далсан,
Көрәрсән хош мәнзәрә.
Һәр тәрәфдә күкрәйән
Чайлар чарпар нәзәрә.

Сәһәр мави сулара
Күнәш сачан кими зәр,
Көнүлләри охшайыр
Далғалы чошғун Хәзәр.

Булутлардан өвч алып
Дик башлы гарлы дағлар.
Шәһин, шонгар ювасы
Йүксәк вугарлы дағлар.

Кәпәзин зирвәсиндән
Сүзүр мәгрүр тәрланлар.
Гачыр кениш дүзләрдән
Хумар көзлү чейранлар.

**

Көзәлдир, сәфалыдыр
Бизим элләр, обалар,
Бу ерләрчин илләрчә
Гылынч вурмуш бабалар.

**

Бу ерләри горумуш
Гәһрәманлар ягыдан.
Суларымыз дүшмана
Ачы олмуш агыдан.

**

Бу ерләр сәадәтин
Гучагыдыр эзәлдән.
Бу ерләр шеир, сәнәт
Очагыдыр эзәлдән.

1943

ЭЛДАРЫН МӘКТУБУ

Атачан! Үч баһардыр
Сәндән айрылмышыг биз.
Язмаға чох шей вардыр,
Чох ишләр олмуш сәнсиз.
Бөйүйүб бачым Чейран,
Үч яшына долубдур.
Көрсән һеч танымасан
О тотуг гыз олубдур.
Бәнзәйир ал янагы
Ачылмыш гызыл күлә,
Йолланыр сәһәр чагы
Бағчая күлә-күлә.
Чәкир көзәл шәкилләр
Нәғмә охуюр Чейран,
Ондакы ширин дилләр
Һамыны әдир һейран.

Нэ анамы инчидир,
Нэ дә бош-бош аглайыр.
О, эвин севинчидир.
Шәклини гучаглайыр,
Дейир:—Мехрибан ата,
Бәнзә мөһкәм бир даға,
Гойма бир аддым ата
Дүшмән кәлә габаға.
Анам кирмиш завода,
Адлы-санлы ишчидир,
Өз чәбһәсиндә о да
Ән мөһкәм дөйүшчүдүр.
Бош даянмайыр бир ан
Чалышыр ахшам-сәһәр,
Ишләйир йорулмадан,
Көстәрир бөйүк һүнәр.
Бир кичик ушагдым мән
Сән әскәр кедән заман,
Бой атмышам күн-күндән
Олмушам бөйүк оғлан.
Мәктәбдә охуюрам
Әлачыям дәрсимдән.
Чох разы галыр анам
Билийә һәвәсимдән.

Бу кағызы, атачан,
Өзүм язмышам сәнә...
Ол чәбһәдә гәһрәман
Зәрбә эндир дүшмәнә.
Гоһумлардан, достлардан
Сәнә чохлу саламлар,
Мәктубу битирирәм
Оғлун: мәктәбли Элдар.

1942

ПИОНЕРИН АНДЫ

Горхутмаз мэни эсла
Бэла, эзийт, эзаб,
Од ичинэ дүшсэм дә
Дуймарам мэн изтираб...

**

Неч бир гүввэт өнүндә
Эйилмэз голум мәним.
Ленинин—Сталинин
Йолудур йолум мәним!

**

Севмэрэм нә ялтаглыг,
Нә бош шөһрэт, нә һийлә.
Пионер шәрәфини
Горуярам мәрдликлә.

**

Бәркийәр дэмир кими
Мөһкәм голум, билэйим.
Горху билмэз неч заман
Мәним полад үрэйим.

**

Аталарын ганындан
Рэнк алмышдыр бу байраг!..
О гызыл шәфэг кими
Даима парлаячаг...

**

Чәкинмэрэм, горхмарам
Фыртынадан, өлүмдән...
Бу байрагы вермэрэм
Неч бир заман элимдән!

**

Анд ичирэм давада
Төкүлән ал ганлара.
Вэтәнимчин көксүмү
Кәрэрэм туфанлара.

**

Э'тинасыз янашсам
Бу ичдийим анда мән,
Гой хор бахсын үзүмә
Севкили ана вэтән.

РУБАИЛӘР

Эй ягут додаглы мепарә дилбәр,
Дүшмәнин зүлмүндән аварә дилбәр,
Гоймаз яд элиндә сәни севкилин,
Енә говушарсан дилдарә дилбәр.

**

Бу ил чәмәнләрдә битән һәр лалә,
Төкүлән ганлары салыр хәялә...
Эй вәтән өвлады чарпыш мәрдликлә
Батмасын вәтәнин дәрдә, мәләлә.

**

Учадыр Гафгазын әйилмәз башы,
Сарсылмаз галадыр торпағы, дашы.
О тарих боюнча амансыз олмуш
Мәнәм-мәнәм дейән дүшмәнә гаршы.

**

Милйон көнүлләрдә бирчә диләк вар:
Ганичән дүшмәнләр олсун тар-мар.
Вәтән көйләриндә олмасын булут.
Күлсүн өлкәмиздә даима баһар.

**

Сәндән айры олсам белә мән, әй яр,
Көнлүмдә, көзүмдә хәялын яшар!
Синәми вәтәнчин эдәрәм сүпәр,
Дүшмәнин элиндә олмаясан хар!

**

Өвлад мәнәббәти ширин олса да
Намусдан йүксәк шей йохдур дүняда.
Вәтән яғыларын тапдағы олса
Өвлад да, намус да соврулар бада.

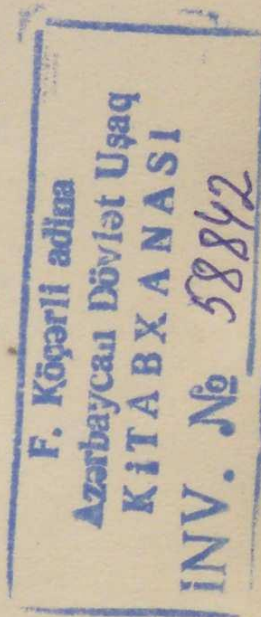
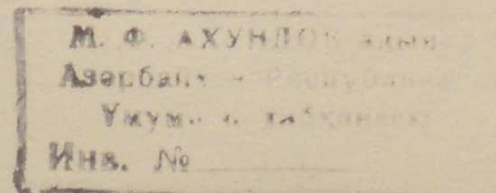
**

Полад үрәйиндә кин, гәзәб долу,
Галхды ат белинә Гафгазын оғлу.
Этди синәсини вәтәнчин сүпәр.
Кәсилди ганичән дүшмәнин йолу.

**

Гочаман Гафгазын мәғрур өвлады
Көрүб чох чәллады, чох азғын яды.
Вәтәнин йолунда кечиб чанындан
Чарпышыб газаныб гәһрәман ады.

**

Көһнәдир, гәдимдир кәрдүйүн чаһан,
Чох чаһанкирләри мәнв эдиб заман,
Букүн торпаглары гана дөндөрән
Сабаһ ер алтында олачаг пүнһан.

**

Вәтәнчин чарпышмаг шәрәфдир, шан-
дыр.

Икидлик инсанда яхшы нишандыр.
Чанындан кечмәсән, галиб кәлмәзсән!
Зәфәр дедикләри бир кәһкәшандыр.

**

Мән шейда бүлбүләм мәфтунам күлә.
Күлшән мәскән олар шейда бүлбүлә.
Вәтән торпағында галачаг даим
Вүчудум дәнсә дә бир овуч күлә.

**

Алчаглар һәяты эйләйиб зәһәр,
Хәрабәзар олуб бир чох өлкәләр,
Сәнин гүдрәтинлә, эй Гызыл Орду!
Кечәр бу гаранлыг, ачылар сәһәр.

**

Дүнән сөйләйирди мәғрур бир гоча:
Дүняда шөһрәт вар, шәрәф вар бунча
Вәтәнин йолунда чарпышыб өлмәк
Мәнчә һәр шөһрәтдән, шәрәфдән уча

Нәсибин олса да айрылыг, ана!
Дөнмәсин гәлбиндә дәрдин үммана.
Оғлун азадлыгчын чарпышды, өлдү,
Гоймады хор бахсын яғылар сана.

**

Һәгигәт биздәдир, әдаләт биздә,
Ядлар һаким олмаз вәтәнимиздә,
Мәрдликлә чарпышыб гәсбкарлары
Гыраарыг һавада, ердә, дәниздә.

**

Икидлик догсандыр, йүзү сәндәдир,
Сөзүн һәгигәти, дүзү сәндәдир,
Чарпыш гәләбәйчин, эй гызыл әскәр!
Чүнкү бу дүнянын көзү сәндәдир.

**

Эй вәтән һәр далған бир атәшзардыр.
Һәр дәрән дүшмәнә дәрин мәзардыр.
Дүняда азадлыг тимсалысан сән,
Одур енилмәйән гүдрәтин вардыр.

**

Мән шейда бүлбүләм, севкилимдир
күл!

Ипәк телләринә бағлыдыр көнүл.
Гоймарам куйүнә намәрд дүшмәни,
Яндырыб яғыны эйләйәрәм күл.

**

Эй вэтэн сәиндир ше'рим, сәнәтим,
Сәиндир варлығым, бүтүн гүдрәтим,
Сәнин торпағындан яранмышам мән,
Йолунда өлсәм дә галар шөһрәтим.

**

Һәятын сиррини анлаян инсан,
Санар азадлыгчын өлүмү асан.
Варлыг аләминдән силинәр адын
Әкәр бу дүняда яда гул олсан.

1942

Поэмалар

АНД

Яздыр, чөллөр бэзэнмишдир
Элван күллөр, чичәкләрлә,
Ясәмәнләр сирдаш олмуш
Әсән сәрин күләкләрлә.

**

Яшыл кеймиш чайыр, чәмән,
Ачмыш зәриф бәнәфшәләр,
Далғаланыр дәниз кими
Көз бахдыгча, көй мешәләр.

**

Кечир йолдан һәрби гатар,
Апарыр бир шанлы орду.
Һәрбә кедир гәһрәманлар
Горумагчын ана юрду.

**

Дөйүшчүлөр арасында
Көнч икид бир лейтенант вар.
Бахдыгча көй мешэлэрэ
Она таныш кәлир йоллар,

***

Будаглара учуб гонан
Бүлбүлләрин хош нәғмәси.
Чәмәнләрден ашыб кечән
Булагларын инчә сәси.

***

Көнч лейтенант далыр фикрә
Дүшүнүр ки, бир заман мән.
Сәһәр-сәһәр кәлиб моруг
Топлаярдым бу мешәдән.

***

Бу чәмәндән чох йығмышам
Бәнәфшәләр, инчә күлләр.
Охшамышдыр сачларымы
Сәһәр-сәһәр әсән елләр.

***

Ушагларла чох тутмушам
Зәр ганадлы кәпәнәкләр,
Күлүмсәмиш бир дост кими
Мәнә зәриф, ал чичәкләр.

***

Инди әкәр анам билсә
Мән кечирәм бу чәмәндән.
Ганадланар бир гуш кими,
Учар, хәбәр биләр мәндән.

***

Айрылыгдыр, йолланырам
Һиссәмизлә узаглара.
Гой бир мәктуб язым, атым
Йолдан өтән ушаглара.

***

Мәктубуму алсын анам,
Раһатлансын гәлби бир аз.
Гой билсин ки, әзиз өвлад
Анасыны һеч унутмаз.

***

Чох һәсрәтлә мәктубуну
Язды, бүкдү, атды ерә.
Мәктуб учду, кәлди чатды
Үч-дөрд гочаг пионерә.

***

Пионерләр бу мәктубу
Көрән кими, күлә-күлә
Көйдә тутуб, йолландылар
Кәндә тәрәф севинч илә.

***

Гача-гача кәлиб ону,
Дуз үнвана кәтирдиләр.
Лейтенантын эвләринә
Шад хәбәри етирдиләр.

**

Бу мәктубу алан кими
Севинчиндән чошду ана.
Ишыг кәлди көзләринә,
Гүввәт верди мәктуб она.

**

Өвладыны ана кими
Севән кимдир бу дүняда?..
Ана бүтүн һәятыны
Өвладийчин верир бада.

**

Анамыздан өйрәнирик
Өлкәмизә биз хидмәти,
Һәр не'мәтдән ширин олур
Аналарын мәнһәббәти.

**

Өвлад әзиз аналарын
Гәлбидир, көз бәбәйидир.
Өмрүнүн хош сәадәти
Һәятынын бәзәйидир...

**

Үч әскәрин анасыды
Бу мәктубу алан гадын.
Бир илди ки, һәсрәтини
Чәкирди о, үч өвладын.

**

Билән кими кичик оғлу
Кәлиб кечиб кәндләриндән.
Деди: кәрәк нечә олса
Кедәм көрәм оғлуму мән.

**

Бир бош машын йолланырды
Бу машына минди ана.
Кәлди чатды габагдакы
Станцияда өз оғлуна.

**

Кәнч лейтенант анасыны
Көрән кими чошду, дашды.
Чох һәсрәтлә өпүшәрәк
Бир чан кими гучаглашды.

**

Ана, оғул сөһбәт этди,
Һәр тәрәфдән ширин-ширин.
Башга дады, ләззәти вар
Белә гыса көрүшләрин.

**

Сөһбәтинин ахырында
Ана деди:—Икид оғул!
Сән чәбһәйә йолланырсан,
Кет уғурлу олсун бу йол.

**

Гызыл Орду кәндимиздән
Фашистләри гован заман,
Бир алман өз силаһыны
Унутмушду горхусундан.

**

Әһд этмишдим: үч оғлумун
Һансыны тез көрсәм әкәр,
Бу силаһы верим она.
Сәни көрдүм, ал икид нәр.

**

Бунунла беш адам вурмуш
Кәндимиздә алчаг забит.
Беш ананын үрәйинә
Дағ чәкмишдир о гудуз ит.

**

Кет дүшмәндән интигам ал
Бир әр кими вурушларда!
Ана гәлби сәнинләдир,
Әзиз бала, олсан һарда.

**

Кәнч силаһы алыб деди:
—Анд ичирәм мән сүдүнә
Сәнин бу ағ сачларына,
Шәфгәтинә, өйүдүнә.

**

Дүшмәнләрин мейитиндән
Бөйүк тая гурачағам
Сон нәфәсим галаначан
Хаинләри гырачағам.

1942

ШАНЛЫ ГЭҔРЭМАН

Гышдыр, дүзэнлэрэ һөкм эдир туфан,
Ағ гарла өртүлүб һәр тэрэф, һәр ян.
Бир шанлы гәһрэман дуруб сәнкәрдә,
Кәндин кәнарында горхулу ердә.
Совет элләринин бу чәсур оғлу,
Асланлар юрдунун бу мәғрур оғлу,
Горуюр дүшмәндән дурдуғу посту.
Автомат силаһдыр эн яхын досту.

**

Бу кәнч анасындан айрылан заман,
Анасы демишди:—Кет, икид тәрлан!
Кет сәни чағырыр бу әзиз вәтән.
Онунчун бәсләниб бөйүмүсән сән.
Кет чарпыш, дүшмәнә мейдан дар олсун!
Анан фәрәһләнсин, бәхтияр олсун!
Кәнч икид демишди:—Әмин ол, ана!
Аман вермәйәчәк оғлун дүшмана.

Бабам Короғлунун күчү вар мәндә,
Намәрдәм гәһрэман дөнмәсәм кәндә.

**

Артыг чәбһәдәдир, кәзир сәнкәри,
Кәнч икид дүшүнүр кечән күнләри.
Дүшүр хатырына үзүмлү бағлар,
Көй-көл, Кәпәз дағы, гайнар булаглар,
Памбыг тарлалары, чәмәнләр, дүзләр,
Алакөз ахшамлар, айдын күндүзләр.
Кечир хәялындан яры-йолдашы,
Анасы, бачысы, гоһум-гардашы,
Чошғун ашығларын сөһбәти, сазы,
Гаракөз гызларын инчә авазы.
Кәнддәки мағарлар, тойлар, дүйүнләр,
Динч һәят илләри, бәхтияр күнләр.

**

Инди дүшмән буну позмаг истәйир,
Гулдурлар башчысы, бир алчаг дейир:
—Кәрәк азадлыгдан галмасын нишан!
Кәрәк мәним олсун бу кениш чаһан!
Кәрәк һәр тэрэфә биз олаг һаким!..

**

Лакин азадлыгдан ким эл чөкөр, ким?
Азадлыг олмаса бу һәят нәдир?
Өмрүн азад күнү бир гәринәдир...
Өлмөк гул олмагдан мин дөфә хошдур,
Ерләрдә сүрүнүб яшамаг бошдур.
Сән эй азадлыгын ганлы чәллады,
Силинмәз тарихдән азадлыг ады.

**

Буну дүшүнүркән шанлы гәһрәман,
Гулдурлар дәстәси чыхды гаршыдан.
Һүчума кечдиләр фашистләр бирдән.
Икид нишан алыб дурдуғу ердән.
Союгганлылыгла деди:—Йолдашлар!
Бизим гаршымызда ялныз бир йол вар,
О да я өлүмдүр, я галибиййәт.
Дөйүшдә һәр шейи һәлл эдир чүр'әт.
Дүшмән ата-ата ирәлиләйирди;
Кәнч икид гәлбиндә белә дейирди:
—Кәлин, яхын кәлин, азғын көпәкләр!
Азадлыг дүшмәни позғун көпәкләр.
Фашистләр сәнкәрә чатды, ер-ердән
Күллә яғыш кими яғды сәнкәрдән.
Бир ан фашистләрә вермәдән аман,
Беш саат вурушду шанлы гәһрәман.

Ишләтди автомат, сүнкү, гумбара,
Салды түлкүләри аслаңым дара.
Пәләнкләр гырдылар яссар дүшмәни.
Өлүмдән горхмаян бәсар дүшмәни.

**

Гәһрәманлар юрду, эй эзиз вәтән!
Нә гәдәр бәхтияр бир анасан сән.
Гойнунда бәсләнән гүдрәтли әрләр,
Көстәрир дөйүшдә бөйүк һүнәрләр.
Шөһрәтин дүняя яйылыр букүн
Өйүн мәрд гәһрәман оғлуна, өйүн!

1941

ГОРХМАЗ

Дава күнү ашкар олур
Гоч икидин хүнәри.
Ана юрда фәрәһ верир
Мәрд оғулун зәфәри.

Вәтән бизи бәсләмишдир
Өз мөһрибан гойнунда.
Онун бөйүк һагғы вардыр
Өвладынын бойнунда.

Бизим бүтүн билийимиз,
Гүввәтимиз онундур.
Һәятымыз, шөһрәтимиз,
Гүдрәтимиз онундур.

Бу торпагчын гылынч вурмуш
Йүз илләрлә бабамыз.
Чох дәһшәтли туфан көрмүш
Овлағымыз, обамыз.

Лакин бизим гәһрәманлар
Мөһкәм вермиш әл-әлә
Чандан кечмиш, вәтәнини
Севиндирмиш зәфәрлә.

Әл ичиндә бир мәсәл вар:
Бир йол өләр гочаглар.
Күндә мин йол чан чәкишәр
Горхаг, намәрд алчаглар.

Горхаг оғул бөйүтмәмиш
Бизим әзиз аналар.
Алны ачыг күнәш кими
Гәлби тәмиз аналар.

Гәһрәманлыг йолдашыдыр
Бизим чәсур әрләрин.
Гая кими әйилмәйән
Горхмаз, мәғрур әрләрин.

Һәр икид йүз гәһрәманлыг
Көстәрмишдир давада.
Гартал кими ганад чалмыш
Чәнли, тутгун һавада.

**

Дөйүш вахты мөрд оғулар
Дүшмәнләрлә чарпышыр,
Өлкәмизә гәсд эләйән
Иланларла чарпышыр.

**

Икидләрин шөһрәтләри
Кәзир бүтүн әлләрдә.
Һүнәрләри дастан олмуш
Ағызларда, дилләрдә.

**

Мән сизинчин бир икидин
Зәфәриндән язырам;
Дөйүш күнү көстәрдийи
Һүнәриндән язырам.

**

О, Сталин шаһинидир,
Горхмаз адлы пилотдур.
Дүшмәнләрә өлүм сачан
Ел ганадлы пилотдур.

**

Дәфәләрлә она гаршы
Дүшмән һийлә гурмушдур.
Байгушлара чәсур тәрлан
Ағыр зәрбә вурмушдур.

**

Букүн енә көзәтчийди
Горхмаз көйүн үзүндә
Дөрд тәйярә көрдү, онун
Шимшәк чахды көзүндә.

**

Билди бунлар дүшмәниндир,
Кечир чәбһә хәттини.
Деди: инди билдирәрәм
Хаинләрин һәддини.

**

Ганад чалыб шимшәк кими
О етишди дүшмана.
Од яғдырды хаинләрә,
Дөндү горхунч туфана.

**

Сағдан сола шығыяраг
Көй үзүндә тәрланым.
Түлкү сифәт фашистләри
Сыхышдырды асланым.

**

Үч тәйярә вурду салды
Бу дөйүшдә икид нәр.
Дадды өлүм шәрбәтини
Пәнчәсиндән фашистләр.

**

Бу дөйүшдә гәһрәманым
Үч-дөрд яра алмышды.
Бәдәниндән чох ган ахмыш,
Ону күчдән салмышды.

**

Дөйүш битди, Горхмаз дөндү
Икидликлә еринә.
Йолдашлары һейран олду
Онун һүнәрләринә.

**

Мәним әзиз гәһрәманым
Ятан заман яралы.
Чох дарыхмыш, чүнкү дүшмүш
Шаһинләрдән аралы.

**

Тәләсирди, истәйирди,
Енә учсун һавада.
Дүшмәнләри яхсын, йыхсын,
Мәһв эләсин давада.

**

Тәрлан ердә раһат олмаз
Кениш көйдүр овлағы.
Парчалаяр яссарлары
Шаһинләрин чайнағы.

**

Күнләр кәлди бир-бир кечди
Алты һәфтә өтүшдү.
Мәним икид Горхмазымын
Яралары битишди.

**

Гүввәтләнди әввәлки тәк
Ити шаһин көзләри.
Язды әзиз анасына
Мәктубда бу сөзләри:

**

«Әзиз, меһрибан ана!
Ики ай олар сана
Кағыз язмайыб орлун,
Дүшдүн йәгин һейчана.

**

Ана, бойнуну бүкмә,
Мәним дәрдами чәкмә.
Сән тәрлан анасысан
Ачы көз яшы төкмә.

**

Вәфасыз дейил Горхмаз,
О һеч сәни унутмаз.
Дүшмәнлә дөйүшәркән
Яраланмышдым бир аз.

**

Инди сағалыб ярам.
Тута билмирәм арам,
Вәтән мәни чағырыр
Чәбһәйчин дарыхырам.

**

Шәксиз кәләр бир заман,
Басылар азғын дүшман.
Енә дә Горхмазынла
Көрүшәрсән аначан!..»

1942

ВӘТӘН ГЫЗЫ

Чәсур икидләрин зәрбәләриндән,
Вәһши күләк кими гопуб ериндән
Гарлы сәһралара гачырды дүшман.
Бә'зиси яралы, бә'зи кор-пешман
Фашист салдатлары чәкилиб кери,
Тәрк эдирди бизим доғма элләри.
Һәлә үч күн әввәл бу гудурғанлар
Кәндләрдә төкмүшдү чох һагсыз ганлар.
Будур һәр тәрәфдә дүшән мөзарлар,
Дағылан биналар, хәрабәзарлар.
Онларын зүлмүндән бир нишанәдир...
Инди аләм билир ки, фашизм нәдир,
Бөйүк өлкәмизин күчү, гүввәти,
Гәһрәман ордумун сонсуз гүдрәти
Фашист гулдурлары эдир тар-мар,
Гырыр хаинләри бизим асланлар.

Фашистләр һәр ердә, гачмадан әввәл,
Бизим гаршымызда гурмагчын әнкәл,
Йүзләрлә миналар дүзүрләр ерә.
Бу да мане олмур бизим әрләрә.
Әзәл тәмизләйиб икидләр ери,
Сонра изләйирләр ганичәнләри.

**

Сәһәр, «Н» кәндини тәрк әдән заман
Һәр яна миналар дүзмүшдү дүшман.
Буну чәсур Шура билирди анчаг,
Кәндин кәнарында дурмушдү гочаг.
Көрдү ирәлләйир гызыл танкчылар,
Билди ки, гаршыда бир фәлакәт вар.
Вәтәнин бу чәсур шанлы өвлады,
Өлүмдән горхмады, чандан горхмады.
Гачды танкчылара етирсин хәбәр,
Үстүнә һәр яндан яңды шимшәкләр.
Яңды дүшмәнләрин мәнфур күлләси,
Дәһшәтлә курлады топларын сәси.
Нә яған күлләләр, нә горхунч туфан.
Гызы дөндәрмәди кетдийи йолдан.
Гәлбинин мүгәддәс тәмиз нийәти
Верди дизләринә бир дағ гүввәти.

Олду ирадәси һиссин һакими,
Думанлар ичиндә бир гартал кими
Шура танкчылара хәбәр етирди.
Кәсик чүмләләри дейиб битирди.
Чөкдү көзләринә дәрин гаранлыг,
Дәйди йорғунлугдан ерә бир аңлыг.
Ону галдырдылар танкчылар ердән.
Гызын кәтирдийи мүһүм хәбәрдән
Һамы чох севинди... йол тәмизләнди,
Ган ичән дүшмәнләр сонра изләнди.

**

Мәним вәтәнимдә һәр кәнч, һәр гоча,
Саныр өз мүгәддәс юрдуну уча.
Вәтәнин эшгилә чошур көнүлләр
Бизим чәмәнләри бәзәйән күлләр.
Дүшмәниң хәянәт әлилә солмаз.
Азадлыг севәнләр яда гул олмаз...

ӘСАРАТДӘ

Украинанын яйлағлары.
Буздан сәрин булағлары
Севимлидир, сәфалыдыр,
Өмүр бурда вәфалыдыр.
Мен әсинчә сәрин-сәрин,
Мешәләрин, чәмәнләрин
Әтри охшар көнүлләри.
Бу өлкәнин ал күлләри
Инчә шеир мисалыдыр,
Тәбиәтин тимсалыдыр.
Гыш гуртарыб кәлинчә яз,
Бүлбүл күлә әйләйир наз,
Яшыл кейир чайыр-чәмән,
Күлүр бәнәфшә, ясәмән.
Шәбнәм дүшүр чичәкләрә,
Дүрр сачылыр көйдән ерә.

Өлкәмизин һәр ериндән
Гардаш совет әлләриндән
Яйда бура кәлир гонаг.
Яшыл мешә, сәрин яйлаг
Сейрәнкаһы олур элин.
Сәһәр-сәһәр әсән елин
Қаман кими зәриф сәси
Бүлбүлләрин тәранәси,
Севимлидир, сәфалыдыр.
Өмүр бурда вәфалыдыр.

**

Элин, күнүн хош чағында
Бизим совет торпағында
Һөкм әдәркән көзәл һәят
Гартал көйдә чалыб ганат,
Булутлары яра-яра
Гонурду дик гаялара.
Көйәрчинләр яйлағларда
Учушурду көй бағларда.
Әкин иди һәр дүз, тарла.
Бағлар бәзәнмишди барла.
Ишләйирди фабрик-завод
Яндырмырды дүняны од.

Не топ-түфәнк сәси варды,
Не дә көйләр ган ағларды.
Бу заманлар кичик Гәмәр.
Билмәзди гәм, гүссә, кәдәр.
Бүлбүл кими сәһәр-сәһәр
Охуярды хош нәғмәләр.
Ахшамлары отағында
Пәргу кими ятағында
Узанарды... Әзиз ана
Көзәл нағыл дейәр она,
Ятырарды баласыны,
Көзләринин гарасыны.
Ширин ләззәт дуя-дуя
Гыз батарды бәрк юхуя.
Варды чохлу оюнчағы.
Эвин көзәл бир бучағы
Отағыйды гызчыгазын.
Ана чәкәр онун назын,
Ата ону охшаярды,
О заманлар бәхтиярды.
Язын көзәл заманыйды,
Чичәкләрин хош аныйды.
Бир күн ата деди:—Гәмәр!
Габагда вар көзәл сәфәр.

Мә'зунийәт алыб ишдән
Украйна кедирәм мән.
Гызым, биркә кедәк, сән дә
Орда сейр эт көй чәмәндә.
— Атачан, бәс анам нечә,
О кетмир?

— Йох!

— Галса тәкчә

Ахы бизсиз о дарыхар.
— Бу яй онун чох иши вар,
Кедә билмәз неч бир яна
Назырлашыр имтаһана.

**

Украйнада бир күн сәһәр
Гәмәр алды белә хәбәр:
Алчаг дүшмән хәянәтлә
Од яғдырыр жүлшән элә.
Гудурмушдур, көпәк Гитлер,
Дейир мәним олсун һәр ер,
Янсын дүня, дәнсүн күлә
Һамы мәнә олсун көлә.
Гулдур фашист пилотлары
Бомбалады бу дияры.
Ганлар ахды, эл таланды,
Чох кәнд янды, шәһәр янды.

Көйдән ерә од элэнди,
Гадын, ушаг күллэлэнди.
Ахды селләр кими ганлар,
Һәр тәрәфдә гурулду дар.
Бөйүк, кичик дәстә-дәстә,
Бә'зи йорғун, бә'зи хәстә
Аварайды күчәләрдә.
Һамы батмыш гәмә, дәрдә,
Дөйүлән ким, сөйүлән ким.
Чох мүәллим, алим, һәким
Салынырды мәһбәсләрә.
Дәһшәтлийди бу мәнзәрә.
Белә горхунч бир заманда
Таланыркән халг һәр янда,
Айры дүшүб атасындан
Көзү яшлы вә сәркәрдан
Раст кәлди бир ефрейтора.
Көрпә Гәмәр дүшдү тора.
Күл янаглы гызы көрчәк
Дәрһал тутду фашист көпәк
Апарды өз мәнзилинә,
Деди:—Элза, бах көр сәнә
Нә гараваш тапмышам мән,
Ишләт буну өләнәчән.

Гафгазлыдыр, ишләк олар,
Ишдә, күчдә зирәк олар.
Баш гачырса буйруғундан,
Көз ачмасын юмруғундан.
Чашыб динсә башга диллә,
Вур ағзына яғлы силлә.
Элза деди:—Сағ ол киши!
Дүзәлтмисән бүтүн иши,
Демәк мән дә олдум ханым,
Раһатланды ишдән чаным.
Алберт сәндә вар мәһарәт.
Кет бир аз да кәтир гарәт.
Башдан-баша эвим долсун,
Ханым кәрәк варлы олсун.
Гулдур гарәт мәгсәдилә
Чыхды эвдән күлә-күлә.

**

О замандан бәри Гәмәр
Галды бурда чәкди кәдәр.
Элза гыза уддурду ган
Раһатлыг вермәди бир ан.
Һей дейирди алчаг кафтар:
—Гыз, бош дурма, кет одун яр,

Печи гала... тез су кәтир!
Гыз шахтада әсди тир-тир,
Әл-аяғы буз бағлады,
Каһ ишләди, каһ ағлады:
Солду һезин ахшам кими,
Гәлби янды бир шам кими.
Анасыны салды яда
Деди:—Өмрүм кетди бада.
Сәндән айры дүшәни мән,
Көз ачмадым гәм-гүссәдән,
Ана, билсән он яшымда,
Нә бәлалар вар башымда.
Дәрддән яныб олмушам күл,
Мән билирәм бир дә көнүл,
Нә чәкдирир дүшмән мәнә
Дөйүлүрәм дөнә-дөнә.

***

Енә бир күн ейиб көтәк,
Отурмушду мәтбәхдә тәк
Анасыны аныр Гәмәр,
Дәрд әлиндән яныр Гәмәр,
Дүшүнүрдү:—Әзиз ана,
Артыг көнлүм дөнүб гана.

Нә оларды бир дә енә
Баш гоһайдым дизләринә,
Охшайдын сачымы сән,
Дуһайдын һәр ачымы сән.
Үрәйиндә дәрин дуйғу
Гызчығазы тутду юху.
Чай кеч һазыр олдуғундан
Ачығланды Элза гары
Кәлләсинә сычрады ган.
Алды гайнар самавары
Төкдү гызын тәпәсиндән
Гәмәр янды... наләсиндән
Дағлар, дашлар кәлди дилә
Өлдү белә әзаб илә.

***

Лакин зүлүм галмаз ердә.
Гызыл Орду чәбһәләрдә.
Әзди гудуз фашистләри
Өлкәмиздән говду кери.
Яғылардан алды гисас
Ана юрдум олду хилас.

БАЛАЧА ДӨЙҮШЧҮЛЭР

Биз ярыша киририк
Һәрби иши өйрәнәк.
Кәрәк биринчи олсун
Һәр ишдә бизим дәрнәк.

**

Чалышыб өйрәнирәм
Янғын сөндүрмәйи мән!
Мән снайпер олурам,
Гырачағам чох дүшмән.

**

Рабитәчи олмагчын
Ярыша кирдим мән дә.
Һүнәрим кәстәрим
Кәрәк ери кәләндә.

**

Мән техниклик эдәрәм!
Мән оларам санитар!
Бу сәнәти билирәм
Һәлә нишаным да вар.

**

Уста атычы олмаг
Шәрәфдир бизим нәслә
Одур түфәнк атмағы
Өйрәнирик һәвәслә.

**

Кәрәк һәдәфә дәйсин
Атдығымыз күлләләр.
Йүз күлләдән бири дә
Сәрф олунмасын һәдәр.

**

Өйрәнәк ишарәни,
Байрагла данышмағы,
Таныяг һәр дәрәни,
Һәр тәпәни, һәр дағы.

**

Мешәләри, чөлләри,
Өйрәнәк башдан-баша.
Бәләд олаг һәр дүзә,
Һәр гаяя, һәр даша.

**

Ордумуза көмөктөн
Галмаяг бир ан кери.
Ушагларчын ярадаг
Сәһийә дөрнөкләри.

**

Үстүмүзә яғдырса
Дүшмән күлләләр белә.
Сарыяг икидләрин
Ярасыны мәрдликлә.

**

Бизи горхутмаз әсла
Нә чәтинлик, нә туфан,
Нә көйдән яған атәш,
Нә гаранлыг, нә думан.

**

Биз кәнч пионерләрик,
Ирадәмиз поладдыр.
Ленинин нәсли олмаг,
Бөйүк шәрәфли аддыр.

1941

МӘРД ОҒУЛ

Дан ери сөкүлмүшдү,
Улдузлар төкүлмүшдү.
Үфүгдә шәфәг янды...
Кәнч Тәрлан ганадланды
Мави көйә йүксәлди.
Бир көл үстүнә кәлди.
Бирдән чыхды беш яссар
Фашист пилоту беш сар,
Тәрланымла вурушду.
Көйдә дава гызышды.
Тәрлан тәк, сарларса чох,
Лакин онда горху йох.
О билир горхса һәр кәс,
Дүшмәни баса билмәз.
Өлүм-дирим анында,
Вурушма заманында

Чанындан кечэн басар...
Будур вурулду бир сар,
Будур бири дә янды,
Ганады аловланды.
Үчүнчүсү дә дүшдү
Сарлар көйдө һүркүшдү.
Мәним мәрд гәһрәманым,
Кәнч алычы Тәрланым
Үч сары ерә сәрди.
Бу чох бөйүк һүнәрди...
Дүшмән дөйүш заманы
Яралады Тәрланы.
Икид, бир ан ичиндә,
Од вә думан ичиндә
Парашют ачыб энди,
Бир чәмәндә кизләнди.

**

Фашистләр кәлән заман
Обада гопду туфан,
Бир чох эвләр таланды,
Чох ханиманлар янды.
Солду яшыл чәмәнләр,
Нәркизләр, ясәмәнләр.

Күлләрдә әләм варды
Ахар сулар ағлады.
Кәдәрли гәриб бүлбүл,
Гәмли мүзтәриб бүлбүл
Бахыб солан күлләрә,
Хәзан олан күлләрә
Тәрк эйләди бағлары,
Виранә яйлаглары.
Бу кәндин чаванлары
Гырмагчын алманлары
Кетдиләр мешәләрә.
Һәр даш диби, һәр дәрә
Бир аслан ятағыйды,
Партизан ятағыйды.
Кәнд әһли дәрдли-гәмли,
Бахышлары шәбнәмли
Азадлыг көзләйирди.
Бир-биринә дейирди:
— Үмид өлмәз һеч заман,
Кечәр бу ағыр заман.
Сағлыг олсун күн кәләр,
Енә ишләр дүзәләр.
Гәһрәман Гызыл Орду
Гуртарар ана юрду.

Көйдө тәйярә көрчәк
Гадын, ушаг севинчәк
Бир хәбәр билсин дейә
Тез чыхырды күчәйә.
Бахырды көйә сары,
Сүзүрдү булутлары.
Кәнч Тәрлан вурушанда,
Булутлары ашанда;
Күлләләрин сәсиндән,
Топларын нә'рәсиндән
Титрәйәндә дағ, дәрә
Йығышмышды бир ерә
Бир дәстә гадын, ушаг;
Мави көйә бахараг
Көз чәкмирди һавадан,
Бу шиддәтли давадан.
Кәнч икидин һүнәри,
Шанлы бөйүк зәфәри
Онлара руһ верирди,
Кәндлиләр севинирди...
Тәрлан вурулан заман
Үрәкләрдә донду ган.
Лакин көрдүләр бирдән
Парашютла көйләрдән

Кәнч гартал ерә энди,
Чәмәнликдә кизләнди.
Гадынлар арасындан
Оксана тез бу заман
Чәмәнлийә йолланды,
Әйри йоллар доланды.
Кәлди тапды Тәрланы
Көрдү гандыр дөрд яны,
Үрәйи яна-яна,
Кәнч пилотун Оксана
Яраларыны сарды
Ону эвә апарды.

Балача бир отагда,
Тәрлан ятыр ятагда.
Һәзин-һәзин шам яныр,
Эв зәиф ишыгланыр.
Ил кечәни юхусуз...
Оксана, меһрибан гыз
Пәрванә кими янды,
Башы үстә доланды.
Тутмаг үчүн Тәрланы
Ахтардылар һәр яны,

Гудуз фашист итлэри,
Гитлерин забитлэри.
Кери дөнүб кор-пешман
Яздылар белэ э'лан:
«Бир яралы рус пилоту
Кизлэнмишдир бу күн сәһәр,
Ким ахтарыб ону тутса
Коменданта версә әкәр
Белә бөйүк бир хидмәтә
Он мин манат пул алачаг.
Ким кизләтсә бу пилоту
Ганлы дардан асылачаг!»
Гулдурларын э'ланы,
Ганлы, горхунч фәрманы,
Дар ағачы һәдәси
Горхутмады һеч кәси.
Оксана, гәһрәман гыз,
Севимли, меһрибан гыз
Тапырды дава-дәрман.
Чалышырды ки, Тәрлан
Сағалсын, учсун енә
Өлүм сачсын дүшмәнә.

**

Узагларда бир ана
Һәсрәтлә яна-яна
Кәзир далғын, пәришан.
Дөрд айдыр ки, оғлундан
Нә мәктуб вар, нә хәбәр,
Сыхыр гәлбини кәдәр.
Мәктуб бир тәсәллидир,
Ана гәлби бәллидир...
Ана, эй ширин не'мәт!
Ана, эй зәриф хилгәт!
Шәрәфли бөйүк гадын,
Йүксәқдир сәнин адын.

**

Ийирми үч ил Зинәт
Чалышыб чәкиб зәһмәт,
Бөйүдүбдүр Тәрланы,
Бу гәһрәман оғланы.
Тәрлан әзиз ананын,
Руһу тәмиз ананын
Фәхридир, вүгарыдыр,
Апрел ядикарыдыр.
О, азадлыг күнүндә,
Элин шадлыг күнүндә
Анадан доғулмушду,
Хошбахт бир кәнч олмушду.

Эвлэр йыхан Гитлерин
Гошунлары эллэрин
Һэятыны, варыны,
Азад торпагларыны
Тапдамаг истэйэндә
Мәнәм-мәнәм дейэндә
Тәрлан сәфәрбәр олду,
Овлағы көйләр олду.
О булутлар ичиндә,
Гызғын одлар ичиндә,
Икидликлә, мәрдликлә
Чарпышан заман белә
Анасыны ядындан
Чыхартмайырды бир ан.
Язырды:—Эзиз ана!
Той тутурам дүшмана,
Ахан һагсыз ганларчын.
Янан ханиманларчын
Интигам алырам мән.
Оғлунун сөзләриндән
Анасы олурду шад,
Чандан шириндир өвлад...

**

Титрэйир көйләр, ерләр...
Бизим гәһрәман әрләр

Кечиб гызғын һүчума,
Сел кими чума-чума
Ирәллэйир зәфәрлә.
Гәһрәманлар һүнәрлә
Гырыр азғын яғыны.
Өз ана торпағыны
Хилас эдир туфандан,
Азғын гудуз дүшмандан.
Танк, топ, түфәнк, пулемйот
Сачыр фашистләрә од.
Ахыр сел кими ганлар
Мәһв олур эв йыханлар.
Гызыл Орду һәр ердә
Һәр кәнддә, һәр шәһәрдә
Гаршыланыр севинчлә.
Ушаглар күлә-күлә
Чыхырлар йолун үстә.
Гадынлар дәстә-дәстә
Кәзишир бәхтияр, шад,
Дәрддән, гүссәдән азад.

**

Гулдурлар изләнәндә
Оба тәмизләнәндә
Тәрлан чыхды ашкара,
Гошулду гарталлара.

Енэ учду көйлөрдә,
Долашды йүксәклөрдә,
Илдырымлар чахдырды,
Дүшмәнә од яғдырды.

**

Зинәт хала бир сәһәр
Алды чох шад бир хәбәр.
Эшитди ки, Тәрланы
Гызғын дөйүш заманы
Вуруб салыб беш сары,
Беш гудурған яссары.
Бу мәрдликчин, һүнәрчин
Белә шанлы зәфәрчин,
Алыб гәһрәман ады.
Тәрланынын мәрд ады
Кәзир бүтүн эллөрдә,
Ағызларда, дилләрдә.
Гадын деди: зәһмәтим,
Аналыг мәһәббәтим,
Мәним кетмәди бада,
Алгыш икид өвлада.
Мәрд оғулар вар олсун!
Даим бәхтияр олсун!

1943

НИЛУФӘР

1

Мәним Нилуфәрим чичәк дейилдир,
Лакин күлләр ондан көйчәк дейилдир.
Онун дүшүнчәси, фикри дәриндир,
Сөһбәти шириндир, сөзү шириндир.
Бу кәнч гыз ләтифдир гәрәнфилләрдән,
Көй бәнәфшәләрдән, гызыл күлләрдән...
Инчәдир дүнянын көзәлләриндән,
Фүзулинин дилбәр гәзәлләриндән...
О көрмүш өмрүндә чох маңаралар,
Олдугча гәрибә сәркүзәшти вар.
Бир заман бәрабәр охумушуг биз
Үч ил бир мәктәбдә кечмиш өмрүмүз.
С маңарасыны данышмыш мәнә,
Яхындан танышам кечмишләринә.

**

2467—5

65

Нилуфәр атадан етим галмышды,
Анасы Мүнәввәр гәмә далмышды.
Чөкмүшдү руһуна гаранлыг матәм,
Зиндан кәсилмишди гәлбинә аләм.
Көзүнүн өнүндән кечмишди нәләр,
Нә гәдәр кәдәрли, һезин сәһнәләр:
Әринин сәнәти даш чыхармагмыш,
Йохсуллуг өмрүнү яндырыб яхмыш.
Илләрчә чәкмишдир әзийәт, әзаб,
Әзмиш варлыгыны сонсуз изтираб.
Бир тикә чөрәкчин заваллы яй, гыш
Чалышмыш, чөрәйи дашдан чыхармыш.
Инсафсыз, көзүдар, азғын варлылар,
Һәясыз, дуйғусуз, позғун варлылар
Бу фағыр кишини ишләрмиш, йормуш,
Һәр күн зәли кими ганыны сормуш.
Ахырда бир кечә даш чыхарыркән,
Бир гая парчасы гопмуш-ериндән
Хынчым-хынчым әтмиш языг гочаны,
Гуртармыш дәһшәтдән, әзабдан чаны.
Бир парча чөрәйә олмушдур фәда.
О кетди... дүнәя эләди вида!..
Бу языг Мүнәввәр нейләсин һейһат!..
Нә гәдәр ағырдыр, чәтиндир һәят!..

Ону бир дүшүнән, анан олармы?
Кәдәрли һалына янан олармы?
Бундан сонра нечә күн кечирәчәк,
Сарармыш бир ярпаг, солғун бир чичәк
Дурармыш сайғысыз күләйә гаршы,
Бунлары андыгча, гадынын башы
Һәрләнмиш, көзләри думанланмышды,
Үрәйи од тутуб, гәлби янмышды.
Чөкмүшдү руһуна гаранлыг матәм,
Зиндан кәсилмишди гәлбинә аләм.

2

Хәялы пәришан, языг Мүнәввәр
Гушлар ойнаркән галхыб һәр сәһәр
Гызы бәсләмәкчин кедирди ишә,
Дүшүрдү дәһшәтә, мин бир тәшвишә.
Руһунда йорғунлуг, көзүндә юху
Азғын варлыларчын палтар ююрду.
Кен дүнәя башына кәсилмишди дар,
Додағы боялы мешшан ханымлар
Заваллы гадыны чох инчидирди,
Һәяты олдугча ағыр кечирди.
Раһатлыг билмирди бир саат, бир ан,
Ахырды гәлбиндән онун гара ган.

Гәмли бахышлары дүняя дарғын,
Эвә гайыдырды кечәләр йорғун.
Күн-күндән сөнүрдү көзүнүн фәри,
Бир сүмүк галмышды языг, бир дәри.

3

Кечди, чох сүрмәди бу горхунч күнләр,
Мүдһиш гаранлығы боғду гунч күнләр.
Доланды тарихин көһнә меһвәри,
Бир шәнлик бүрүдү бизим элләри.
Яхды залымлары яндырды атәш,
Ярды думанлары гызыл бир күнәш.
Ачды, чичәкләнди азад диләкләр,
Хилас олду дәррдән, гәмдән Мүнәввәр;
Чыхды, булутлардан, гара матәмдән,
Азад олду гәлби әләмдән, гәмдән.
Севинчлә атылды ени һәята,
Кетди фабрикая, истеһсалата.
Бизим Нилуфәр дә мәктәбә кирди,
Артыг һәятлары көзәл кечирди.
Бу кәнч гыз мәктәбдән гайыдан заман
Чалышыр, охуюр, бош дурмур бир ан.
Онун үрәйинин севинчийди дәрс.
Ай кечди, ил кечди, бир ени һәвәс

Оянды гәлбиндә көзәл Нилуфәр
Бахды көй гүббәйә сөйләди: көйләр!
Көһлән булутлары ярыб бир күн мән,
Кечәрәм гуш кими үзәриниздән.

4

Кәнчләрдә сарсылмаз бир мәтанәт вар,
Дөнмәз илгарындан комсомолчулар.
Олдугча парлагдыр кәнчлик күнәши,
Дәмир үрәкләрин чошғун атәши,
Сарсыдар дәһшәтли гаранлыглары,
Гылынчдан кәскиндир кәнчлик илгары.
Сөзүндә мөһкәмди кәнч Нилуфәр дә,
Горхунч чәбһәләрдә, чәтин ерләрдә
Мәтин әскәр кими дура биләрди,
Одур аэроплан сүрмәйә кирди.
Охуду, чалышды о пилот олду,
Үрәйи севинчлә, шадлыгла долду.
Бир сәһәр Нилуфәр кәзир көйләрдә,
Гуш кими учурду чох йүксәкләрдә.
Ахырды фәзада санкы бир улдуз
Уча буругларын үстүндән кәнч гыз.
Кечирди курлаян шимшәкләр кими,
Сәһәр-сәһәр әсэн күләкләр кими.

Бакинин үстүндө бир аз долашды,
Отсуз гаялардан, даглардан ашды,
Аэроплан кэлди гуш тэк чөвлана;
Аллы, күллү көзөл күлшөнө чатды.
Рулу тапшырараг пилот Тэрлана
Гәһрәман Нилуфәр парашют атды,
Гоча тәбиәтлә кәнч гыз дөйүшдү,
Кәлди чичәкләрин үстүнә дүшдү.

1938

РӘҢБЭРИН УШАГЛЫҒЫ

Горинин дөрд яны сылдырым гая,
Дағлар, дик гаялар баш чәкиб ая.
Ән йүксәк зирвәдә барылар дурур.
Хәялы гуш кими көйә учурур.
Күр чайы вугарла ахыр шәһәрдән,
Чошур аслан кими гайнайыр һәрдән.
Чарпыр дөрд тәрәфә гызғын далғалар,
Бурда әсрләрин минбир сирри вар.
Гайнайыр Лиахва гарышыр Күрә
Буланыг сулары сарышыр Күрә.
Алмыш гучағына шәһәри бағлар,
Көнүл бу ерләрә мәнәббәт бағлар.
Тәбиәт яратмыш Горини көзөл,

Бу кичик шәһәрдә алтмыш ил эввәл
Дүняны бәзәйән бир күнәш доғду.
Көрпәнин адыны гойдулар Сосо.
Айлар бир-бир кечди, ил баша чатды,
Кәнч бир фидан кими көрпә бой атды.
Кәдәрли күнләрдә мөһрибан ана
Әзиз баласыны басыб бағрына
Онунла тапарды бир аз тәсәлли,
Ананын үрәйи һамыя бәлли!
Ушаг ағлаянда ана әсәрди,
Башынын үстүнү кәлиб кәсәрди.
Истәмәзди галсын булутларда ай,
Әзиз баласына дейәрди лайлай:

Лайлай дейим һәмишә,
Чичәкләнсин дағ, мешә.
Ясдығына күл дүзүм
Йорғанына бәнәфшә.

**

Лайлай дейим ятасан
Гызыл күлә батасан.
Бөйүйүб бизим элин
Көмәйинә чатасан.

Бу сөздән күләрди көрпәнин үзү,
Юхуя даларды мөһрибан көзү.
Сосонун ятағы садә ятағды,
Онун ятдығы эв кичик отағды.

**

Белә сөйләйирләр Горидә бир күн,
Кизләнир булутлар арасында күн.
Гопур фыртыналар, вәһши күләкләр,
Чахыр илдырымлар, одлу шимшәкләр.
Көйләр нәрилдәйир, булут ағлайыр,
Күчлү яғыш яғыр, селтәр чағлайыр.
Гачыр күчәләрдән эвә адамлар,
Яғышын күчүндән учулур дамлар.
Йохсуллар галырлар аһда, аманда.
Кичик Сосокилин эви даманда,
Анасы бағрына басыр Сосону,
Тахчада горуюр яғышдан ону...

**

Сосонун анасы чох мөһрибанды,
Гәлби мәрһәмәтли, инчә инсанды.
Олса гоншуларынын кәдәри, дәрди
Екатерина дәрди эдәрди.
О да гәм ейәнә вериб тәсәлли
Дейәрди: башына вурма дөрд әлли,

Чох ачы заманлар кәлиб кечмишдир,
Дәрд чәкиб, гәм емәк файдасыз ишдир.
Инсан чәтинлийә, бәркә дүшүнчә
Чатар көмәйинә ағыл, дүшүнчә,
Ағлынын ипини итирмә бәрк дур.
Чалыш, чәтинлийә сән дә зәрбә вур.
Дәрдлиләр унудуб гүссәни, дәрди,
Екатеринаны һамы севәрди,
Һөрмәт әйләйәрди танышлар она.
Бу ағыллы гадын әзиз оғлуна
Верәрди олдугча сағлам тәрбийә.
О элчин гәһрәман етишсин дейә,
Данышарды она гәһрәманлыгдан,
Һәр чүр яхшылыгдан, һәр яманлыгдан.

**

Халг нағылларыны севәрди Сосо—
Кечә ятағында узананда о
Кәрәк динләйәйди көзәл бир нағыл,
Гәһрәманлардакы бачарыг, ағыл,
Икидлик, мәтанәт, зирәклик, һүнәр
Она севинч верәр, она руһ верәр,
Ону чошдурарды бир дәниз кими.
Әсәрди, титрәрди гәлбинин сими.

«Гараман» адында бир дастан варды,
Ону эшидәндә гәлби учарды.
«Гараман» дастаны эл дастаныдыр,
Гараман элләрин гәһрәманыдыр.
Онун мачәрасы, галибийәти,
Мәрдлийи, голунун күчү, гүввәти,
Дүшмәни әзмәйи тәрифләнәндә
Һәр сөз Сосо үчүн дөнәрди гәндә.
Доймазды сөзләрин ширинлийиндән,
Бу эл дастанынын дәринлийиндән.

**

Ушагларла оюн ойнаян заман
Сосо я башчыйды, я да гәһрәман.
Горидә бир кичик мейданча варды,
Ушаглар орада һалга вурарды.
Бә'зән «дизәдөймә» ойнарды онлар,
Бә'зән дә чүрбәчүр башга оюнлар,
Сосо һәр дәстәдә олсайды рәһбәр,
Дәстә газанарды даима зәфәр.

**

Сосо чох севирди гәһрәманлығы,
Дөйүшү, вурушу, пәһливанлығы.
Вармыш кечмишләрдә бир гачаг Арсен,
Дөйирләр бу икид, бу гочаг Арсен

Арха даянармыш ач йохсуллара,
Өмрүндө күлмэйэн мазлум гуллара.
Беш-он гәһрәманла чыхараг дүзә,
Һарда варлыларла кәлсә үз-үзә
Азғын варлылары вуруб гырармыш,
Мәғрур башларына од яғдырармыш.
Заман кечмиш, ону удмушса торпаг,
Енә дә һәр гоча, һәр кәнч, һәр ушаг
Адыны сахлайыр көнүлдә, дилдә.
Әзиз хатирәси яшайыр элдә.
Одур ки, балача Сосо да бә'зән
Бир дәстә дүзәлдиб, сөйләйирди: мән
Йохсул тәрәфдары гачаг Арсенәм,
Варлылары гыран гочаг Арсенәм.
Ушагларла оюн ойнаян заман
Сосо я башчыйды, я да гәһрәман.
Илуридзе адлы бир пис мүәллим,
Савадсыз, биликдән хәсис мүәллим,
Дәрс вахты синифдә риязийятдан
Бир сәһәр мәсәлә һәлл эдән заман
Нә гәдәр чалышыр ишләмир башы,
Һәлли тапа билмир, чатылыр гашы.
Гәзәблә дейир ки, китабда сәһв вар!
Йәгин дүз язмайыб буну язанлар!

Одур ки, мәсәлә олунмайыр һәлл.
Сосо буну көрчәк тез галдырыр эл,
Галхыр мәсәләни һәлл эдир һаман.
Вурур мүәллимин кәлләсинә ган,
Пул кими гызарыр хәчаләтиндән,
Ушаглар зөвг алыр бу һаләтиндән.

**

Сосо итирмәзди вахтыны бир ан,
Өмрү айрылмазды досту китабдан.
Керидә галана дәрс өйрәдәрди,
Зәиф ушагларла көмәк эдәрди.
Анчаг, дәрс заманы билмәйәнләрә
Хәлвәт сөйләмәзди дәрсини. Бир кәрә
Петер адлы бири сөйләйир: «Букүн
Дүшүбдүр ишимә мәним бәрк дүкүн.
Сосо, кәл дәрсими де мәнә хәлвәт,
Гойма мән синифдә чәким хәчаләт».
Сосо эшитмәйир, Сосо динмәйир,
Петер бәрк ялварыр, бир даһа дейир:
«Бу саат мүәллим чағырар мәни,
Көзләрим гаралыр көрчәк лөвһәни.
Ал бу гайышы да верирәм сәнә!»
Сосо данышмайыр, динмәйир енә.

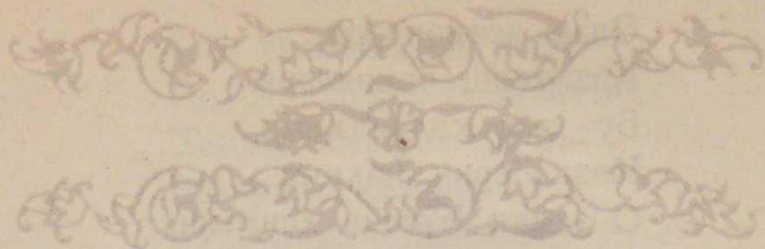

Петя ширмайы, чох гәшәнк бир бычаг
Чыхарыб Сосоя дейир: «Ай гочаг,
Ала бу бычагы, дәрсими сөйлә.
Мәнә пис күнүмдә яхшылыг эйлә».
Сосо чаваб верир: «Петер, кәл эл чәк,
Мәндән бу барәдә умма бир көмәк...
Бу көмәклик дейил, сөйләсәм әкәр,
Бу ишдән чәкәрсән чох бөйүк зәрәр.
Оларсан кәрәксиз, вечсиз бир инсан».
Петя анд ичир, сөйләйир ки: «Инан,
Анамын чаныйчын сөз верирәм мән,
Дәрсими өйрәннәм, даһа букүндән
Тәнбәллик этмәрәм, етиш дадыма.
Гойма ләкә кәлсин мәним адыма».
Сосо чаваб верир: «Демәрәм, десәм
Бөйүйүб оларсан тәнбәл бир сәрсәм»
Петя гызарараг кәсир сәсини.
Сосонун бу сакит фәлсәфәсини
Рәдд эдә билмәйир, әлачсыз галыр
Ону имтаһанын гайғысы алыр.
Сосо яғлы дилә уймазды һеч вахт,
Истәмәзди олсун ушаглар бәдбахт.
Яхшы йолдашлары о чох севәрди,
Ловғая, тәнбәлә нифрәт эдәрди.

Навылар

Экзотика

ЧЕЙРАН

Бизим Азербайчанда,
Кечмишләрдә, Ширванда
Дөрд тәрәфи чичәкли,
Ямачлары бәзәкли
Көзәл бир шәһәр вармыш,
Чәмәнлийә охшармыш.
Бу дедийим шәһәрин,
Гәлб ачан көзәл ерин,
Әл-әлван дағларында,
Әтирли бағларында,
Сәсләрмиш бүлбүл күлү,
Гызыл күлләр бүлбүлү,
Дурна көзлү булаглар
Дәрәләрдән шырылдар,

Өпәр ясәмәнләри,
Кәзәрмиш чәмәнләри.
Бу тәзә кәлин кими,
Көзәл ерин һакими
О заман Һүсейн ханмыш,
Бу хан азғын иланмыш.
Төкәрмиш һагсыз ганлар,
Гопарармыш туфанлар.
Эвләр йыхан Һүсейн хан
Янында вәзир, ә'ян
Бир сәһәр чыхыр ова.
Атлары гова-гова
Етиширләр бир дүзә.
Атлыларла үз-үзә
Чыхыр көзәл бир чейран,
Ону көрән кими хан
Гышгырыр: «Пәһливанлар!
Икидләр гәһрәманлар!
Бу чейраны кәрәк мән
Дири тутам. Ер-ердән
Әл атын кәмәндләрә,
Салын ону бәндләрә.
Һәр кәсин габағындан
Гачыб гуртарса чейран,

Тәк тутмалыдыр ону,
Йохса вуррам бойнуну!»
Ханын пәһливанлары,
Вәзири, ә'янлары
Бу севимли һейваны,
Хумар көзлү чейраны
Арая алыр. Бирдән
Ханын башы үстүндән
Атылыр гачыр чейран,
Һамыны әдир һейран.
Хан иши белә көрчәк
Дейир: «Чейраны мән тәк
Тутмалыям! Бир нәфәр
Кәлсә далымча әкәр,
Кәсиләр онун башы
Ағлар гоһум-гардашы!»
Пәһливанлар горхудан
Сусур, чапыр Һүсейн хан,
Атыны мәһмизләйир,
Тез чейраны изләйир.
Сәмәнд ат ганад ачыр,
Чейран гачыр, о гачыр.
Күләйә дөнүр чейран
Ашыр сылдырымлардан.

Сәмәнд олур илдырым,
Курлайыр курум-курум,
Үз гоюр она сары.
Ашыр сылдырымлары,
Чейран дәнүр кәклийә,
Гонур йүксәк кәдийә.
Сәмәнд дәнүр тәрлана,
Көйдә кәлир чөвлана.
Чейран дәнүр ох олур,
Бирдән көздән йох олур.

**

Бу заман гаш гаралыр,
Күнәш солур, саралыр,
Гаранлыг ачыр пәнчә,
Чөкүр дәрин бир кечә.
Фикриндә ялныз чейран.
Хан кәзир һейран-һейран.
Ат ашыр кәдикләри,
Гаялары, дикләри,
Тәпәләрдән ел кими,
Дәрәләрдән сел кими
Йол кедир сәһәрәчән,
Көйләрдән чәкилиб чән

Гызыл шәфәг, сөкәндә,
Хан етишир бир кәндә.
Атдан дүшүр динчәлсин,
Бир аз өзүнә кәлсин.
Бир ағач алтында хан,
Отурур, хурчунундан
Емәк чыхарыр, ейир,
Сонра ятмаг истәйир.
Бирдән ясәмәнликдән,
Ал-әлван чәмәнликдән
Чыхыр алма янаглы,
Севимли, күл додаглы,
Товус еришли бир гыз.
Гыз демә бир шән улдуз...
Ширванын һөкмдары,
Гудурған чанавары
Көрүнчә бу мазәли,
Ипәк телли көзәли,
Ағлы чыхыр башындан.
Дейир: дүнәнки чейран
Бу марала тай олмаз,
Улдуз кәлиб ай олмаз.
Ову итиринчә мән
Дүнән нөкәрләримдән

Дүшдүм узаг, аралы,
Овласам бұ маралы,
Вәзим, ә'янларым
Адлы пәһливанларым
Севинәр һүнәримдән
Сәһрли ишләримдән.
О көзәлләр көзәли
Инчә, зәриф, гәмзәли
Гыз бахмыр сола, саға
Дүз йөнәлир булаға,
Сәһәнкини долдуруп.
Хан тез ериндән дуруп
Булаг башына кәлир.
Гыза тәрәф йөнәлир,
Ону бәрк гучаглайыр.
Гыз чырпыныр ағлайыр...
Үч-дөрд гадын бу заман
Суя кәлир: Һүсейн хан
Гызы миндирир ата,
Ат сарылыр ганата,
Йүйүрүр күләк кими,
Аловлу шимшәк кими.
Изтираб дуя-дуя,
Гадынлар кәлир суя.

Гызын ағ сәһәнкиндән,
Атын сәмәнд рәнкиндән,
Билинир гыз чейрандыр
Ону гачыран хандыр.

**

Гаш гаралыр, күл рәнкли
Одлу, гәрәнфил рәнкли
Үфүгләр парылдайыр,
Булаглар шырылдайыр.
Сәс яйылыр дағлара,
Бәнәфшәли бағлара.
Көлкәләнир ямачлар,
Яшыл кеймиш ағачлар...
Янында гоюн-гузу,
Гәлбиндә ширин арзу
Чобан гайыдыр кәндә.
Даш булаға етәндә
Она раст кәлир Имран
Дейир: «Ай языг Тәрлан!
Хумар көзлү Чейраны
Гачыртды Ширван ханы».
Буну эшитчәк чобан
Донур бәдәниндә ган.
Дейир: «Гонча нишанлым,

Күлдән инчә нишанлым
Ярашармы тикана?
Ган ичән һүсейн хана?
Индичә атланарам,
Гуш тәк ганатланарам,
Кедәрәм Чейранымчын,
Севимли чананымчын».
Тәрлан минир кәһәрә,
Чапыр бир баш шәһәрә.

**

Ширванын һөкмдары,
Гудурған чанавары,
Шәһәрә етишинчә
Чичәкдән, күлдән инчә,
Сәрв бойлу, мезәли,
Хумар көзлү көзәли
Алмаг фикринә дүшүр.
Той мәчлиси гызышыр,
Курулдайыр курһакур
Тәбил, балабан, шейпур,
Дөйүшкән пәһливанлар,
Екәпәр гәһрәманлар
Күләшир, ат ойнадыр,
Нишан гоюр, ох атыр.

Чалыныр каманча, тар
Охунур шүштәр, гатар,
Сонра дәрдли, эләмли
Бахышлары шәбнәмли,
Ширин дилли көзәлләр
Охуюр шән гезәлләр.
Бүллур лаләләр яныр
Рәгс һавасы башланыр.
Инчә белли кәлинләр
Гара телли кәлинләр,
Көйәрчин кими сүзүр
Сүздүкчә көнүл үзүр.
Кечә кечир, э'янлар,
Тойдакы пәһливанлар
Олур шәрабдан сәрхош.
О башы ағылдан бош
Кәркәданлар, габанлар
Ган ичән гудурғанлар
Дәйир тир кими ерә,
Сәрилир күчәләрә.
Онлары бурда гояг
Кәл Тәрландан данышаг.
Тәпәләрдән ел кими,
Дәрәләрдән сел кими,

Һеч ердә даянмадан,
Атыны чапыр Тәрлан
Кечә чатыр шәһәрә,
Атылыр атдан ерә.
Кириңчә дарвазадан,
Ону бир гоч пәһливан
Гәфилдән гучаглайыр,
Голларыны бағлайыр.
Кәтирир бир гаранлыг
Эвә салыр бир анлыг.
Чобан далыр хәялә,
Һейран галыр бу һала.
Она ки, бир инсанын,
Шөһрәтли пәһливанын
Әсла күчү чатмазды,
Сар тәрлана батмазды...
Бир аз кечир бир нәфәр
Белиндә гылынч, хәнчәр
Әлиндә одлу мәш'әл
Эвә кирир, дейир: «Кәл
Өпүшәк гардаш Тәрлан!
Яхшы ки, бу гапыдан

Шәһәрә кирдин, йохса
Көрәрдин бөйүк чәза!
Сәни асдырарды хан».
Чох тәәччүблә Тәрлан
Дейир: «Гардаш! Сән кимсән?»
Дарвазачы дейир: «Мән
Достун Гурбанам, чобан
Ушаглыгда Сулутдан
Көчүб кәлмишәм бура,
Дүшмүшәм яман тора,
Әзаб чәкирәм хандан».
Буну эшитчәк Тәрлан
Һәйәчанла ағлайыр,
Гурбаны гучаглайыр.
Сорушур: «Нә билдин хан
Олубдур мәнә дүшман?!»
Гурбан сөйләйир: «Күлүн,
Хумар көзлү севкилин
Чейран демишди хана,
Азғын шаһмар илана:
Эй вичдансыз! Нишанлым
Икид, чәсур Тәрланым
Хәбәр тутса Сулутдан,
Мәни сән гачырмысан

Гуш кими ганат ачар,
Илдырым кими чапар
Кэлэр чатар Ширвана,
Сэни батырар гана.
Одур ки, горхусундан
Эмр этмишди Гүсейн хан
Гапычылар, э'яңлар
Дөйүшкән пәливанлар
Ояг галыб кечэни
Кизлин күдсүнләр сэни.
Сэнин дә бахтын ярды,
Мэним тэк достун варды.
Мэнэ раст кэлдин эввэл,
Ишин олмады энкэл.
Артыг даянмаг олмаз,
Бир ан юбанмаг олмаз.
Дурма кедэк сарая,
Тез етишэк һарая.
Йохса иш-ишдән кечэр,
Гыз өзүнү өлдүрэр.
Чүнкү тойдур бу кечә».
Бу сөзү эшидинчә
Тэрлан одланыр, яныр,
Көзләри думанланыр,

Дейир: «Гардашым Гурбан,
Кедэк, мөһв олар Чейран!»

Йолланыр ики йолдаш,
Сарая кәлир бир баш.
Кәмәнд атыр дырмашыр,
Тэрлан гуш кими ашыр
Сарайын һәйәтинә.
Кәлир чатыр бир тинә.
Олдугча ярашыглы,
Күнәш кими ишыглы
Бир эв көрүр, тез һәмән
Галхыр мәрмәр пилләдән.
Севимли көзәл Чейран,
Сүнбүл сачы пәришан,
Күл янаглары солғун,
Хумар көзләри долғун,
Үрәйиндә гәм, кәдәр,
Әлиндә бир чам зәһәр,
Кизлин чыхыр эйвана,
Гүссәдән яна-яна
Дейир: «Әзиз Тэрланым
Эй вәфасыз чобаным,

Нечин кэлиб чыхмадын,
Тэрландыр сэнин адын.
Тэрланлар горху билмэз,
Мэрд оланлар эйилмэз.
Сэн ки, чэсур оғландын,
Горхмаз, мэғрур оғландын.
Раст кэлсэйдин аслана,
Эждаһая, илана,
Чанавара, пэлэнкә,
Кәркәдана, нәһэнкә,
Енә йолдан дөнмэздин,
Вулкан кими сөнмэздин.
Эй меһрибан чобаным,
Үрәйи ган чобаным,
Һүсейн хана кетмәкдән
Өлүмү бэйэндим мән.
Одур ки, бу зәһәри
Ичирәм!» Сон сөзләри
Сөйләйән кими Чейран
Чобан кирир гапыдан.
Чейраңы гучаглайыр,
Гыз севинчдән ағлайыр.
Бирдән-бирә бу заман
Кэлир чыхыр Һүсейн хан.

Чобанла гызы көрүр,
Бейиндән ган пүскүрүр,
Ғышгырыр: «Азғын чобан!
Йәгин тутуб сэни ган.
Бөйүк пәһливанларын,
Адлы-санлы ханларын
Горхдуғу бир инсанла,
Гәһрәман Һүсейн ханла,
Бәһс эдиб өчәширсән.
Инди ганлы пәнчәмдән
Пай аларсан! Тут кәлди,
Хәнчәр бағрыны дәлди!»
Зәрбә эндинчә хан,
Башыны эйир Тэрлан,
Хәнчәр чийини ярыр.
Ханын әлини гарыр
Тэрлан хәнчәри алыр,
Онун бөйрүндән чалыр
Дейир: «Гой өз силаһын
Дар күнүндә пәнаһын,
Гәнимин олсун, алчаг!
Сэнин чанын будур бах!»

Хан гышгырыр бир кәрә
Тир кими дәйир ерә...
Чобанла гыз атланыр,
Бир анда ганатланыр.
Дөнүр учан булута
Гачыр бир баш Сулута.

**

Кечир илләр, эсрләр
Учур йүксәк гәсрләр,
Сарайлар, уча эвләр,
Тарихи гоча эвләр.
Лакин чобанла Чейран
Чыхмайыр хәяллардан.
Элләрин авазында,
Ашыгларын сазында
Яшайыр дастан кими,
Олур ше'рин һакими.

1932

НӘРКИЗ

I

Бири вармыш, бири йохмуш,
Йохсулларын дәрди чохмуш.
Одунчу бир гоча вармыш,
Кениш дүня она дармыш,
Етмиш беши кечмиш яшы,
Памбыг кими олмуш башы.
Бәдәнинин тагәти йох,
Күчдән дүшмүш, гүввәти йох,
Лакин енә чалышармыш,
Һәр зәһмәтә алышармыш.
Языг гоча өлә-өлә
Һәр күн сәһәр кедир чөлә,
Дәрәләри аша-аша
Дырмашырмыш даға, даша.

Ағачлары әйир, гарыр
Балтасилә одун ярыр,
Шәләләйиб кәтирәрмиш,
Өз ишини битирәрмиш.
Гочанын үч гызы вармыш,
Онлар үчүн чалышармыш.
Улдуз, Нәркиз, кичик Хумар
Бу гочадан һәят умар.
Бир күн сәһәр өлә-өлә
Енә гоча кедир чөлә.
Лакин ахшам дөнмүр кери,
Билинмәйир онун ери,
Бу итмәклә гоча итир,
Заваллынын иши битир.
Гызлар эвдә галырлар ач,
Тапмайырлар һеч бир әләч,
Дүшүнүрләр кимдән имдад
Истәсинләр. Налә, фәряд
Даш гәлбләрә этмәз әсәр;
Сөзләриндә йохдур кәсәр.
Онлары бир ганан олмаз,
Дәрдләринә янан олмаз.
Йохсуллары дуян кимдир?
Һалларына уян кимдир?

Ким онлара чәрәк верәр?
Ким онлара үрәк верәр?
Гызлар дүшүр гәмә, дәрдә.
Билирләр ки, бу шәһәрдә
Дәрдләринә олмаз әләч,
Галачаглар ач, ялавач.
Сәһәр күнәш доған заман
Гаранлығы боған заман
Емәк кечирмәкчин әлә,
Гызлар дурур чыхыр чөлә.
Кола-коса янашырлар,
Һәр тәрәфи долашырлар.
Емәк әлдә әдилмәйир.
Кичик бачы Хумар дейир:
«Бачыларым Улдуз, Нәркиз!
Жәлин ери газыяг биз
Ердән бир шей чыхса әкәр
Зәһмәтимиз кетмәз һәдәр».
Чох ишләйир, чох әлләшир
Бу үч бачы ери эшир,
Чалышыркән языг гызлар
Ат үстүндә кәлир Элдар.

Көрүр дурмуш үч далғын гыз...
Үч думанлы солгун улдуз
Топраглары эшэлэйир.
Мәрһәмәтлә Элдар дейир:
«Бурда нечин дурмусунуз,
Бойнунузу бурмусунуз,
Думан чөкмүш үзүнүзә,
Нә вар, нә олмушдур сизә?»
Нәркиз дейир: «Гардашым, биз
Йохсул, фағыр вә кимсәсиз
Бойну бүкүк үч бачыйыг,
Бир мәрһәмәт мөһтачыйыг.
Көзүмүздә атәшли яш,
Гәлбимиздә гүссә, тәлаш,
Долашырыг ач, ялавач,
Тапмайырыг һеч бир әлач.
Элдар яхшы бир инсанмыш,
Йохсуллары анлаянмыш.
Онлара хош үз көстәрир,
Ики торба кишмиш верир.
Гызлар бурдан дөнүр кери,
Чох шад олур көнүлләри.

II

Һәр күн сәһәр ачыларкән,
Аләмә нур сачыларкән,
Бәзәниркән уча дағлар,
Парлайыркән шән ирмаглар,
Гушлар маһны охуюркән,
Гызлар галхыб белә эркән
Элдардан кишмиш алармыш,
Ейиб ону доланармыш.

III

Инди сизә хәбәр кимдән?
Хәбәр бөйүк бир һакимдән.
Шамаһыда бир шаһ вармыш
Чох ган ичән чанавармыш.
Мәзлумлары гырдырмышды,
Чох боюнлар вурдурмушду.
Чох белләри бүкдүрмүшду,
Көз яшлары төкдүрмүшду,
Йохсуллары асдырмышды,
О чох башлар кәсдирмишди.

Иллэр бою төкмүшдү ган,
Ад алмышды «илан» Тэрхан.
Яранмышды гэлби киндәи,
Инсанларын кәмийиндән
Йүксәк сарай тикдирмишди,
Онун зүлмү чох мүдһишди...
Бағчасында олан күлләр,
Ясәмәнләр, гэрәнфилләр,
Бойну бүкүк бәнәфшәләр,
Бағры сөкүк бәнәфшәләр,
Шәфәг рәнкли ал лаләләр,
Элләрдәки пияләләр,
Гандан, тәрдән дүзәлмишди;
Онун зүлмү чох мүдһишди.

IV

Сөйләдийим гузғун шаһын,
Бу әхлагы позғун шаһын
Йорға сәмәнд аты вармыш,
Төйләсиндә сахланармыш.
Хош еришли бу сәмәнд ат
Йол кедәркән ачар ганат,

Шаһинләрдән тез учармыш,
Күләкләрдән тез гачармыш,
О билмәзмиш дағ, даш, дәрә,
Дырмашармыш тәпәләрә,
Беш яшына ени кирмиш
Ат чейрана бәнзәйирмиш;
Дөшүндә ағ халы вармыш,
Ипәк кими ялы вармыш,
Шаһ сәмәнди чох сеvirмиш,
Она кишмиш едирирмиш.

V

Шаһ төйләйә кәлир бир күн
Сәмәндени көрмәк үчүн
Көрүр аты зәифләмиш,
Гышгырыр ки, бу нечә иш?
Кәлин бура найыб, нөкәр,
Сөйләйин кимдир баш мөһтәр?!
Горхур шаһын нөкәрләри.
Бири кәлир өпүр ери,
Дейир: «Мәнәм мөһтәр башы,
Һазырам һәр әмрә гаршы».

Шаһ ғышгырыр: «Алчаг, хаин!
Нә дурмусан сән архайын,
Тез ол сөйлә бу нә ишдир?
Нечин атым сыныхмышдыр?
Букүн сәни асдырарам!»
Дилинә од басдырарам!»
Меһтәр дейир: «Бөйүк солтан!
Этмә мәним бағрымы ган,
Мәндә йохдур һеч бир гүсур,
Буна сәбәб оғрулардыр.
Апармышлар кишмишләри,
Сәмәнд үч-дөрд айдан бәри
Сәбзә кишмиш емәмишдир».
Шаһ дейир: «Бу чох пис ишдир
Һансы азғын этмиш буну,
Тапын, вурун тез бойнуну!»
Меһтәр дейир: «Бөйүк солтан!
Хаин тутулмамыш инан.
Мәнә мөһләт версән әкәр
Шәксиз үч-дөрд күнә гәдәр,
Көйдә олса, ердә олса,
Дәрин дәнизләрдә олса,
Әл иришмәз күләк олса,
Көнүлләрә диләк олса,

Шимшәк кими чахса әкәр,
Фәзалары яхса әкәр
Даға-даша сапарам мән,
О хаини тапарам мән».
Шаһ дейир: «Кет, беш күн мөһләт
Вердим сәнә, һәлә-әлбәт
Буна тәдбир төкмәлисән,
Иши үзә чәкмәлисән».

VI

Гаранлыглар әйилмишди,
Көйдән думан чәкилмишди,
Көйдә йүз мин улдуз варды,
Кәинаты ялдызларды.
Көй шәффаф бир ипәк кими,
Һәр улдуз бир чичәк кими,
Булутлары кәзирди ай,
Чичәкликдә үзүрдү ай,
Меһ әсирди инчә-инчә
Булутлара иришинчә,
Һәр булут бир гуш олурду,
Чырпыныб учмуш олурду.
Ялныз дейил думанлыгда,
Ялныз дейил гаранлыгда,

Сүд айдынлыг кечэләрдә
Бә'зән инсан дүшүр дәрдә.
Сөйләдийим солгун гызлар—
Языг Улдуз, Нәркиз, Хумар
Сүд айдынлыг кечэләрдә
Дүшдү гәмә, дүшдү дәрдә.
Онлар кәлинчә амбара,
Һүчум олду языглара,
Шаһын чәллад нөкәрләри
Арайыркән көйү, ери
Көрдүләр ки, үч далғын гыз,
Үч думанлы, солгун улдуз
Ян алдылар мирахура
Дедиләр ки, ачыг, чара!
Мирахур хош үз көстәрди,
Тез онлара кишмиш верди,
Деди: «Кедин!» Йол ачыгды...
Найыб, нөкәр яндан чыхды;
Бағырдылар: «Хаин меһтәр!
Нәдир бу көрдүйүн ишләр?
Горхмайырсан мөкәр шаһдан,
Сәни дара чәкәр бу ан».
Гышгырдылар: «Алчаг гызлар!
Сиздә белә чәсарәт вар

Ейирсиниз кишмишләри?!
Кетмәк олмаз, дөнүн кери!»
Языг Хумар, Улдуз, Нәркиз
Даяндылар сәссиз-сәссиз,
Чүнкү артыг иш әнкәлди.
Нөкәрләрин бири кәлди
Голларыны бағламаға,
Хумар дурду ағламаға,
Улдуз да чох саралмышды,
Гәлбини горху сармышды.
Лакин Нәркиз горхмайырды,
Бағыртыя бахмайырды.
Нөкәрләрә деди: «Дурун!
Тәләсмәйин, бир отурун,
Нә олмушдур, гачмырыг ки,
Ганадланыб учмуруг ки,
Бизи тутмаг голайдыр чох,
Гачмаға һеч йолумуз йох,
Лакин сизә бир сөзүм вар,
Билиниз ки, ағыллылар
Таныйыр дост, дүшманыны,
Һеч гаралтмаз өз ганыны.

Эдалэтли олун бир аз!»
Найыб деди: «Сус, ярамаз!
Дастан ачма эдалэтдэн,
Рәһмә кәлән дейиләм мән,
Кәлин дүшүн өнүмүзә,
Бир-бир сизин көнүнүзә
Инди саман тәпдирәрәм,
Сизә атәш өлдүрәрәм,
Улдуз, Хумар, Нәркиз, Элдар
Тора дүшүб тутулдулар.

VII

Отурмушду илан Тәрхан,
Һүзуруна кәлди Аслан,
Чәкиләрәк керикери,
Баш әйәрәк өлдү ери,
Сөйләди ки, гоча солтан,
Эзәмәтли уча солтан,
Нәркиз, Элдар тутулмушдур,
Улдуз, Хумар тутулмушдур.
Нә'рә чәкди илан Тәрхан,
Деди: «Дурма, тез ол Аслан!

Кәтир көрәк Элдар кимдир?
Нәркиз, Улдуз, Хумар кимдир?!»
Азгын ханлар бирәр-бирәр
Дустаглары кәтирдиләр.
Тәрхан деди: «Чәллад! чәллад!
Кәл бунлары әлә азад».
О саатда кәлди бири,
Баш әйәрәк өлдү ери,
Сөйләди ки, бөйүк солтан
Ким доймушдур яшамагдан,
Кимин өмрү чатмыш сона,
Әмр эт чәза верим она.
Шаһ көстәрди мәнбуслары—
Нәркиз, Улдуз вә Хумары;
Деди: «Бунлар мәнв олмалы,
Боюнлары вурулмалы!»
Нәркиз көрдү иш ямандыр,
Залым шаһын иши гандыр,
Сөйләди: «Әй бөйүк солтан!
Һәдәр ерә кәл төкмә ган,
Мән горхмурам өлүмүмдән,
Лакин бизи өлдүрсән сән,
Шүбһәсиз ки, нә чох, нә аз
Сәнә бир мәнфәәт олмаз.

Бизи өлдүрмөсөн экер
Көрөрсөн чох мәнфәэтләр».
Тәрхан деди: «Эй хаин гыз,
Эй уғурсуз сөнүк улдуз!
Сөйлө көрөк мәнимчин сән -
Нә мәнфәэт кәтирәрсән?»
Нәркиз деди: «Сәнинчин мән
Алтун, алмас вә инчидән
Һазырларам көзөл хәнчәр,
Кәзсән дүнялары экер
Ер үзүндә тайы олмаз,
Дәйәринин сайы олмаз».
Тәрхан деди: «Ай Элдар, сән
Нә сәнәтин саһибисән?»
Элдар деди: «Сәнинчин мән
Һинд филинин дәрисиндән
Һазырларам өйлө галхан,
Ер үзүнү кәзсән инан
Онун әсла тайы олмаз,
Дәйәринин сайы олмаз!».
Тәрхан деди: «Ай Хумар, сән
Нә сәнәтин саһибисән?»
Хумар деди: «Солтаным, мән
Сәнә ягут вә зүмрүддән

Һазырларам инчә кәмөр,
Кәзсән дүнялары экер,
О кәмәрин тайы олмаз,
Дәйәринин сайы олмаз».
Тәрхан деди: «Ай гыз, Улдуз!
Инди сән галмысан ялныз.
Падшаһын һүзуриндә
Сән'әтини сөйлө сән дә».
Улдуз деди: «Падшаһ, мән
Сәнә шәффаф ипәкләрдән
Тохуярам инчә хәли,
Һәр нәгши бир гонча хәли,
Онун әсла тайы олмаз,
Дәйәринин сайы олмаз».
Шаһ олдугча тамаһкарды,
Юмуртадан юн гырхарды.
Көрдү бурда мәнфәэт вар,
Сағ галарса тагсыркарлар,
Бу ишләри көрәчәкләр,
Она хейир верәчәкләр.
Фикр этди ки, һәләлик мән
Әсирләри өлдүрмәкдән
Ваз кечәрсәм һеч пис олмаз,
Бир ил сонра бу ярамаз

Тагсыркарлар чэза көрэр
Мәлив эдиләр, өлдүрүләр.
Одур деди:—Чыхын кедин,
Ишинизи ифа эдин;
Элдар, Хумар, Нәркиз, Улдуз
Сизләр көз душтагысыныз,
Кэрэк хәли, хәнчәр, кәмәр
Һазыр олсун яза гэдәр.
Йохса сизэ гандырарам,
Сизи одда яндыраам.

VIII

Ахшам мави бир ахшамды.
Чох севдалы бир ахшамды.
Көлкәләнмиш яшыл дағлар,
Көлкәләнмиш шән булаглар,
Чичәкликләр көлкәләнмиш
Һәр тәрәфә көлкә энмиш.
Йүксәк дағын архасында,
Чичәкләрин ортасында,
Отурмуш бир фағыр чобан
Дәрди, гәми ағыр чобан,
Этрафында гоюнлары;
Бахыр үфүгләрә сары,

Һезин-һезин ней чалырды,
Яныглы бир шей чалырды...
Нейдән ахан инилтиләр,
Көнүл яхан инилтиләр
Үфүгләри яра-яра,
Яйылырды узаглара;
Титрэдирди шән дағлары,
Бүллур, шәффаф булаглары...

IX

Янында йүз он беш нәфәр
Сәрдар, найыб, нөкәр, әскәр,
Шаһ чыхмышды бүкүн ова.
Атларыны гова-гова,
Чатдылар бир чичәклийә,
Бир аз динчәлсиһләр дейә,
Атларындан онлар энди,
Шаһ узаныб дирсәкләнди.
Нейин сәси далға-далға
Яйылмышды орталыға.
Шаһ бу сәси эшидинчә
Деди: «Белә инчә-инчә
Яныглы ней чалан кимдир?
Этрафа сәс салан кимдир?»

Бундан мәнә хәбәр верин!»
Тез йүйүрдү нөкәрләрин
Беш-алтысы ахтармаға,
Дырмашдылар йүксәк даға..
Көрдүләр ки, чичәкләрин
Үзәриндә дәрин-дәрин
Фикрә далмыш бир чобан вар;
Белә инчә чазибәдар
Көзәл түтәк чалан одур,
Этрафа сәс салан одур.
Кәлиб шаһа бирәр-бирәр
Әһвалаты сөйләдиләр.
Шаһ бу ишдән ачыгланды,
Пахыллыгдан гәлби янды:
Деди: «Азғын чобанларда
Белә инчә сән'әт һарда?
Нә замандан бәри чобан
Олмуш белә гәлб овутан!
Чобан нәдир, мусиги нә?
Бу пис тә'сир этди мәнә!
Пәңливанлар, бу ан дурун,
Кедин, ону тез сусдурун!
Һәм дә ачам, кәләркән сиз
Унутмайын һа, шүбһәсиз,

Беш-он яғлы гөч кәтирин,
Бурда бизә кабаб верин!»
Нөкәрләрин үчү дурду,
Шимшәк кими тез йүйүрдү,
Чичәклийә чатды онлар,
Чобана сөз атды онлар.
Дедиләр: «Ай чулу гудуз!
Нә олмушдур кечә-күндүз
Ней чалмагдан доймайырсан,
Халгы раһат гоймайырсан?!
Билмирсән ки, бөйүк солтан
Кери дөнмүш ов вурмагдан,
Алачыглар гурдурмушдур.
Бу яхында отурмушдур.
Сус, артыг ней чалма даһа!
Хош кәлмәйир сәси шаһа.
Беш-он дәнә гөч вер бизә,
Көкләриндән сеч вер бизә,
Әмр этмишдир шанлы Тәрхан.
Анладынымы ада чобан?!»
Чобан деди: «Тәрхан кимдир?!
Мән билмирәм солтан кимдир!
Вермәмишәм кимсәйә бач,
Она да вермәрәм хәрач!»

Шаһын нөкәрләри чашды
Гәзәбләри һәддән ашды,
Бағырараг бирдән-бирә
Әл атдылар хәнчәрләрә.
Вермәдән онлара аман,
Дәйәнәйи гапды чобан,
Бир чәкинчә нөкәрләрә,
Сәрәләнди онлар ерә.
Лакин бири бичди, гачды
Чадырлара яхынлашды,
Әһвалаты деди шаһа.
Шаһ гышгырды: «Аһа...аһа!..
Чобанда бу чүр'әт вармыш,
Бу икидлик, гүдрәт вармыш.
Дурмайын, тез тутун ону.
Тутун о азғын фир'ону!»
Гырх беш найыб, нөкәр, әскәр
Әлләриндә гылынч, хәнчәр
Үз гойдулар бөйүк даға,
Языг чобаны тутмаға.
Чобан көрдү гырх беш нәфәр,
Әлләриндә мызраг, хәнчәр
Йүйүрүрләр она сары,
Аралайыб гоюнлары,

Дәйәнәйи алды кетди.
Дүшмәнләрә һүчум этди.
Чобанын бир ити варды
Пәләнкләрә охшайырды,
Пәнчәләри шир пәнчәси...
Ширләр онун әйләнчәси!..
Ону көрсә, горхусундан
Чанаварлар верәрди чан.
Хәнчәр кими бармаглары,
Алмас кими дырнаглары.
Мызраг кими диши варды,
Көзләриндән од яғарды.
Чобаны чох севирди ит,
Һарда чобан версәйди фит
Билирди ки, дүшмүш дара,
Раст кәлмишдир чанавара.
Йүйүрәрәк гачарды тез,
Ярдымына гошарды тез.
Ит бир ердә шөнкүмүшдү.
Көзү кәләнләрә дүшдү,
Сычраяраг һүрә-һүрә
Һүчум этди нөкәрләрә.
Бир тәрәфдән гырх беш илан,
Бир тәрәфдән ит вә чобан

Жиришдиләр савашмаға,
Күч вердиләр далашмаға.
Ит тутунча һәр бачагдан
Селләр кими ахырды ган.
Чобан кимә вурса ағач
Онун өмрү олур тарач,
Эл-аяғы үзүлүрдү
Хашхаш кими эзилтирди.
Найыблардан Тоғрул, Орхан,
Нөкәрләрдән Оғуз, Заман
Парча-парча доғранмышды,
Зүлмүн сонуну ганмышды,
Чобан вә ит чох дөйүшдү,
Артыг әлдән-дилдән дүшдү.
Онларын үз-көзү ганды,
Һәр икиси яхаланды.
Шаһын азғын нөкәрләри
Бир баш бурдан дөнүб кери,
Әһвалаты бирәр-бирәр
Падишаһа сөйләдиләр.
Шаһын көзү аловланды,
Ачығындан гәлби янды,
Гышгырды ки, азғын чобан!
Йәгин тутмуш көзүнү ган.

Сән һәддини лап ашырсан,
Солтанлара саташырсан;
Сәнә элә чәза верим,
Сәни элә өлдүртдүрүм,
Сәһраларда олсун ясын,
Аләм сәнә ган ағласын.
Сән дейирдин вермәрәм бач?!
Вурун буна беш йүз гырмач!
Әмр олунча нөкәрләрә,
Тез йыхдылар ону ерә.
О дуйғусуз вичдансызлар,
О алчаглар, о донузлар,
Көпәк кими гудурдулар.
Беш йүз гырманчы вурдулар.
Языг чобан әлдән дүшдү,
Рәнки солду, дилдән дүшдү;
Онун һалы олду мүдһиш,
Көрдүләр ки, чобан өлмүш.
Атларына миндиләр тез,
Йола тәрәф дөндүләр тез.
Атларыны гова-гова
Енә онлар кетди ова.

X

Бәһс эдирдик биз Нәркиздән
 Сорушурам инди сиздән—
 Нарда галды бизим Нәркиз?
 Нарда галды бизим Улдуз
 Кичик Хумар нарда галды?
 Гочаг Элдар нарда галды?
 Шүбһәсиз ки, бу нарда сиз
 Хәбәр-әтәр билмирсиниз.
 Лакин мәним хәбәрим вар;
 Бизим шанлы гәһрәманлар—
 Улдуз, Нәркиз, Хумар, Элдар
 О күн шаһы алдатдылар.
 Бөйүк гүввә йығмаг үчүн,
 Шаһа гаршы чыхмаг үчүн,
 Кечәнин бир аләминдә
 Гачдылар бир узаг кәндә.

XI

Күнүн гызыл шәфәгләри
 Бәзәмишди көйү, ери.
 Үфүг зәррин түлләр кими,
 Атәш рәнкли күлләр кими,

Парлайырды титрәк-титрәк
 Инчә-инчә мән әсәрәк
 Пәнбә дилбәр булутлары
 Апарырды гәрбә сары.
 Шен дүшмүшдү чичәкләрә.
 Мешә, чайыр, чәмән, дәрә
 Бүрүнмүшдү яшыл дона.
 Учушурду гумру, сона.
 Белә көзәл бир заманда,
 Бизим чәсур гәһрәман да
 Минмиш шаһин кими ата;
 Сарылмышды ат ганата.
 Дәрәләрдән селләр кими,
 Тәпәләрдән елләр кими,
 Йол кедәрәк гочаг Нәркиз
 Кечди бир чох дағ, дәрә, дүз.
 Сәһраларда ат ойнатды,
 Кәлди чичәклийә чатды.
 Чичәкликдән ат кечәркән
 Кишнәйәрәк дурду, бирдән
 Артыг кетмәк истәмәди.
 Тәәччүблә Нәркиз деди:
 «Нә вар, енә дәли чейран;
 Нә бахырсан һейран-һейран?»

Нә саташды көзләринә,
Сәни белә һүркүдән нә?»
Көй ат енә кишнәйирди,
Йүйәнини дишләйирди.
Һейрәт әдиб Нәркиз буна,
Көз кәздирди әтрафына,
Көрдү бири ятмыш ердә,
Ган изи вар чичәкләрдә,
Үрәйиндә һәйчан, тәлаш
Атдан энди, гошду бир баш
Ганлы чичәкләрә сары,
Көрдү ятан солғун, сары,
Бәнзи учуг бир чобандыр;
Үстү-башы тамам гандыр.
Чаны олмуш золаг-золаг,
Рәнки мейит рәнкиндән ағ,
Яраланмыш, гәлби хәстә;
Нәфәс алып аста-аста...
Ата тәрәф гачды Нәркиз,
Тез хурчуну ачды Нәркиз.
Хурчунда бир мәрһәм варды,
Һәр яраны сағалдарды.
О мәрһәми Нәркиз алды,
Бир аз дүшүнчәйә далды,

Деди: «Бунун иши әнкәл
Олмамагчын кәрәк әввәл
Ярасыны тәмиз ююм,
Сонра исә мәрһәм гоюм».
Дәрдин әлачыны билди,
Ярасыны юду, силди.
Үрәйиндә олду вулкан,
Сонсуз кәдәр, сонсуз һәйчан
Икид Нәркиз минди ага.
Шабин кими ат ганата
Сарылараг уча-уча,
Күләк кими гача-гача
Бир чох йүксәк дағлар ашды,
Кәлди кәндә яхынлашды.

XII

Дан ери агаран заман,
Көйү ишыг саран заман
Галхыр кәндин йохсуллары,
Галхыр бәйин ач гуллары.
Бә'зиләри тохум сәпир,
Бә'зиләри әләф чәкир.
Үзләриндән ахыр ган-тәр,
Бу заваллы ач кәндлиләр

Ишлэйирлэр даянмадан,
Гэлблэриндэ дэрин һейчан...
Күн батынча йорғун-арғын,
Бахышлары дарғын-дарғын,
Бәнизлэри солғун, сары,
Гайыдырлар эвә сары...
Бу заваллы фағыр гуллар,
Ган тәр төкән ач йохсуллар,
Нә әксэләр, бирәр-бирәр
Элләриндән алыр бәйләр.
Бизим шанлы гәһрәманлар,
Нәркиз, Улдуз, Хумар, Элдар
Йохсуллары ач көрдүкчә,
Ағыр һәят кечирдикчә,
Олурду ганлары гара,
Онлар азғын варлылара
Бәсләйирди кин, әдавәт,
Бәсләйирди кәскин нифрәт,
Бир күн ахшам чағы Нәркиз
Көзлэриндә думан вә сис,
Кәнддән ярым ағач гыраг
Йохсуллары топлаяраг
Сөйләди ки, ач кәндлиләр!
Етәр сусдунуз бу гәдәр!

Һәр хан, һәр бәй, һәр мүлкәдар,
Хаин шаһлар вә Тәрханлар,
Илләр бою сизи соймуш,
Азадлыға һәсрәт гоймуш.
Көз яшлары төкмәк етәр,
Горхаглыг һәр дәррдән бәтәр!
Зәнчирлэри гырын атын!
Һайды үсянлар яратын!..
Үсян илан Тәрханлара!..
Үсян бәйләрә, ханлара!
Кәндлиләр дедиләр: «Нәркиз!
Сәнинләйик бу күндән биз.
Зүлмү йыхыб девирмәкчин,
Көләлийә сон вермәкчин
Мәтанәтлә чалышарыг,
Һәр зәһмәтә алышарыг!
Шаһ күн-күндән азғынлашыр,
Этдийи зүлм һәддән ашыр.
Вәзир, вәкил ган пүскүрүр,
Кәтхудалар халгы союр.
Әждаһалар, ширләр, филләр,
Таун, бәла, дашғын селләр,
Әрзин горхунч вулканлары,
Тәбиәтин туфанлары

Бунча горхунч дейил, шәксиз,
Бу зүлмү йыхмалыйыг биз!»

XIII

Букүн ханын нөкәрләри
Дағыдараг көйү, ери
Көпәк кими гудурмушду;
Енә кәнддә той гурмушду.
Онлар йохсуллары сөйүр,
Ачыгланыр, вурур, дөйүр,
Соймалайыб союрдудар;
Ач-ялавач гоюрдудар.
Элләриндә ағач, гырмач
Топлайырды онлар хәрач.
Һәр тәрәфдә дәһшәт, туфан!
Алчаг сөкүк дахмалардан
Йүксәлирди һычгырыглар...
Йүксәлирди гышгырыглар...
«—Вур, бир даһа вур ханини!
Ағзын атмыш йолу, дини.
Дейир, бәйә бач вермәрәм,
Сәни тутсун вәба, вәрәм!»
Дейә Тәрлан гудурурду
Бир кәндлини вурдурурду.

Гырмачларың зәрбәсиндән
Говрулараг языг Сусән
Һәзин-Һәзин ағлайырды,
Ери-көйү дағлайырды.
«Тез ол, сәрсәм, кафтаг гары
Дурма! кәтир буғдалары.
Сәни кәнддән говдуларам,
Көзләрини овдуларам»—
Дейә Тәрлан бағыраркән,
Нәркиз эвә кирди бирдән.
Деди она: «Азғын Тәрлан!
Етәр төкдүн бу гәдәр ган,
Халгы этдин йохдан-вардан.
Ән шиддәтли бәлалардан
Даһа горхунч бәласан сән,
Чана кәлдик биз зүлмүндән.
Етәр бунча дуйғусузлуг!
Етәр бунча сайғысызлыг!
Гопардығын фыртыналар!...
Шәксиз бир күн сәни боғар!»

Сарай енә гайнайырды,
 Рәггасәләр ойнайырды...
 Тарын һезин, мәлул сәси,
 Каманчанын инилтиси,
 Титрәк-титрәк, далға-далға
 Яйылырды орталыға.
 Бир тәрәфдә пияләләр,
 Бир тәрәфдә шөлаләләр.
 Ган пүскүрән пәһливанлар,
 Залым бәйләр, залым ханлар,
 Бир тәрәфдә отурмушду.
 Әтрафы сәс көтүрмүшдү...
 Бир тәрәфдә гызыл күлләр,
 Бир тәрәфдә шән бүлбүлләр,
 Бир янда ох, гылынч варды,
 Парыл-парыл парылдарды.
 Бир тәрәфдә гәрәнфилләр,
 Бир тәрәфдә инчә түлләр,
 Бир тәрәфдә топпуз, галхан...
 Бүрүмүшдү гэсри думан.
 Бир тәрәфдә сайғысызлар,
 Солгун чичәк кими гызлар,

Мәлул-мәлул бахышырды,
 Улдуз кими ахышырды.
 Бир тәрәфдә ганлы мызраг,
 Бир тәрәфдә дәмир галпаг.
 Бир тәрәфдә әмир, вәзир,
 Бә'зиләри дуруб кәзир,
 Көзләрини тутмушду ган.
 Бағырырды илан Тәрхан:
 «Саги, тез ол мей вер бизә
 Нәш'әләр сач гәлбимизә.
 Улдузлардан бач алаг биз
 Сәмалара сәс салаг биз
 Тез ол, саги, шәраб кәтир,
 Ерләр, көйләр (мәнимкидир.»

Гыш битмишди кәлмишди яз,
 Йохду артыг шахта, аяз.
 Ағ өрпәксиз галмыш дағлар,
 Дүшүнчәйә далмыш дағлар.
 Әритмишди күнәш гары.
 Бәзәмишди ямачлары
 Хош гохулу гәрәнфилләр,
 Бәнәфшәләр, гызыл күлләр,

Яшылланмыш тәпә, дәрә
Чөл бәнзәйир ал мэхмәрә.
Ачмыш инчә ясәмәнләр,
Безәнмишди көй чәмәнләр,
Илин белә бир анында,
Баһарын кәнч заманында
Бизим шанлы гәһрәманлар—
Улдуз, Нәркиз, Хумар, Элдар
Он мин нәфәр топлаяраг
Элләриндә гызыл байраг
Дәрәләрдән селләр кими,
Тәпәләрдән елләр кими,
Ахын-ахын ахырдылар,
Шимшәк кими чахырдылар.
Белләриндә гылынч; хәнчәр
Һәрб этмәйә кедирдиләр,
Онлар чатынча һәр кәндә
Залымлары салыб бәндә,
Бәйи, ханы тутурдулар.
Нә ки кәнддә ач, йохсул вар
Шад көнүллә, нәш'ә илә
Гошулурду Нәркизкилә,
Улдуз, Хумар, Нәркиз, Элдар
Бу гәһрәман үсянчылар

Чох кетдиләр, аз кетдиләр,
Нәш'әләри саз кетдиләр.
Бир күн ахшам чағы орду
Бир сәһрада кәлиб дурду.
Атдан дүшүб бирәр-бирәр
Мәсләһәтә киришдиләр.
Нәркиз деди: «Ай йолдашлар!
бурдан шәһрә дөрд ағач вар,
Кәрәк бир аз әйләнәк биз
Есин, дойсун атларымыз,
Гаш гаралсын, күнәш батсын,
Шаһын нөкәрләри ятсын.
Гаранлыглар говушаркән
Һүчүм әдәк шәһрә бирдән.
Һәлл олунсун һәр мәсәлә
Ганлы Тәрхан кечсин әлә!»
Бу фикри чох бәйәндиляр,
Үсянчылар әйләндиляр.
Яваш-яваш күн саралды,
Ахшам олду, гаш гаралды.
Ягут рәнкли үфүгләрин
Үзәрини горхунч, дәрин
Думанлы бир пәрдә тутду;
Гаранлыглар күнү удду.

Үсянчылар Нәркиз, Элдар
Шәһрә тәрәф йолландылар.
Шәһрә чатар-чатмаз һәмән,
Һүчүм этди дөрд тәрәфдән
Үсянчылар әскәрләре,
Иш бөйүдү бирдән-бирә,
Шаһын чәллад нөкәрләри
Тез етирди бу хәбәри.
Сәрдари-чәнк, Чинкиз хана.
О, һирсиндән яна-яна
Нә'рә чәкди: «Найыб, нөкәр!
Алын гылынч, каман, хәнчәр,
Гачын галалара сары,
Тутун йүксәк барылары!..»
Бәйләр силаһ алыб кетди,
Нәркизкилә һүчүм этди.
О саатда дава дүшдү,
Һәрб мейданы бәрк гызышды.
Әл атдылар гылынчлара,
Бир-биринә дәйди ара,
Гылынчлары чинкилтиси,
Низәләрин динкилтиси,
Топпузлары таггылтысы,
Галханлары шаггылтысы,

Хәнчәрләрин парылтысы,
Ахан ганын шарылтысы,
Каманлары выйылтысы,
Өләнләрин сызылтысы.
Сәмәндләрин кишнәмәси,
Шейпурлары, тәблин сәси,
Көйү тутду, ери тутду,
Дәрин дәнизләри тутду.
Яғмур кими охлар яғды,
Селләр кими ганлар ахды.
Таггылдаян топпузлардан,
Һәлак олду минләрчә чан.
Шаггылдаян галханлардан
Галхды көйә алов, думан.
Алмас кими хәнчәрләрдән
Атәш яғды хирмән-хирмән.
Гылынчлардан од парлады,
Шимшәк чахды, көй курлады,
Икидләрин сәсләриндән
Ер ойнады мөһвәриндән.
Селләр кими ганлар ахды,
Һәр тәрәфдә из бурахды.
Лалә рәнкли шәфәгләрдән,
Гызыл күнәш доғду, бирдән

Ишыг сачды сәһралара,
Чошгун, яшыл дәрәлара.
Бизим Нәркиз, Хумар, Элдар
Дүшмәнләри яхды-йыхды,
Бу давада галиб чыхды.

XVI

«Саги, тез ол мей вер бизә,
Мей ичиндә үзә-үзә
Сәмалара сәс салаг биз,
Улдузлардан бач алаг биз.
Тез ол, саги, шәраб кәтир,
Ерләр, көйләр, мәнимкидир!»
Дейә Тәрхан бағырыкән
Нәркиз гәсрә кирди бирдән.
Архасынча беш пәһливан,
Архасынча ит вә чобан.
Архасынча гочаг Элдар,
Хумар, Улдуз, үсянчылар
Элләриндә гылынч, хәнчәр
Кәлиб сарая кирдиләр.
Нәркиз деди: «Илан Тәрхан!
Артыг сәнә йохдур аман!
Бир аз әввәл солтан икән
Инди мәним пәнчәмдәсән

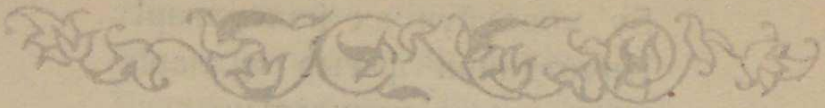
Бу көрдүйүн ач йохсуллар!
Инчитдийин фағыр гуллар!
Сәнин кими иланларын,
Бу бәйләрин, бу ханларын
Чәзасыны билдирәчәк,
Һамынызы өлдүрәчәк!»

XVII

Букүн ахшам илан Тәрхан,
Вәзир, вәкил азғын Аслан,
Бәйләр, ханлар, мүлкәдарлар,
Ган пүскүрән чанаварлар,
Мәһв әдилиб доғрандылар,
Зүлмүн сонуну гандылар.

1934

Т Э Р Ч Ү М Э Л Э Р

Михалковдан

ОН ЯШЛЫ ИНСАН

Буз золағы бағламышдыр
Дахмаларын пәнчәрәси...
Ағачлара һәйчан верир
Батан күнүн мәнзәрәси.
Чындыр палтар кеймиш бир кәнч
Асылмыш дар ағачындан,
Габа сәслә сөһбәт эдир
Рус кәндиндә хаин дүшман.
Бостанларын арасында
Көрүнүр бир солғун ушаг.
О кол-кослу ердән гачыр
Бир баш шәргә йол алараг.
Учуг, союг бир һамамда

Сәһәрәчән тир-тир әсир
Нәфәсилә гызмыр әли,
Ону союг шахта кәсир...
Кәзир кәнди башдан-баша
Сәһәр күнәш доған заман,
О чалышыр ки, Һитлерин
Әзабындан гуртарсын чан.
Кәһ кизләнир коллугларда,
Кәһ да батыр галын гара,
Дост ахтарыр... бу он яшлы
Солғун ушаг дүшүб дара.
Нә кейдирән олмуш она
Узаг йолчун исти палтар,
Нә кандарда гаршылаян,
Нә ардынча бир бахан вар.
Анасыны өлдүрүбләр
Чәназәси галыб ердә.
Бачысынын өлүсүнә
Хәндәкдә гар чәкиб пәрдә.
Гоншуларын чохусуну
Мәһв эләйиб азғын дүшман.
Нә йох ону бир дүшүнән
Нә ахтаран, яда салан.

Бу аз вахта ушаг чэкиб
О гэдэр ки, ачы кэдэр
Гәһәрлэниб, үзүндә йох
Көз яшындан белә эсәр.
Аз мүддәтдә көрүбдүр, о
Узун илләр эзабыны.
Алмания! Верәчәксән
Бу дәһшәтин чавабыны.
Сиз эй ушаг гатилләри!
Гулдур фашист сойгунчулар!
Бу он яшлы инсан белә
Йәгин сиздән һесаб сорар.

Сурковдан

ОҒЛУМА

Севимли көй көз оғлум!
Сәнә үч-дөрд сөзүм вар.
Оху буну унутма!
Сахла мәнән ядикар.

**

Мән дүшмәнлә чарпышыб
Эзирәм ону һәр ан.
Әлсәм әжәр дөйүшдә
Олсам вәтәнә гурбан

**

Кәрәк мәним еримдә
Сән сырада дурасан.
Чарпышыб яғылары
Мәним кими гырасан.

**

Іәтин күндә борчуму
Мән өдәдим, өвладым.
Истәмәдим ки, сәнә
Бир ләкә олсун адым.

Благаниндэч

КӨЗҮМЭ ЮХУ КЕТМИР

Узанмышам ятагда.
Көзүмэ кетмир юху,
Хэяла далмышам мэн.
Гэлбимдэ дэрин дуйгу.

**

Сармыш көйүн үзүнү,
Кечэнин гаранлыгы.
Сейр эдиб бу зүлмэти
Көйдэки думанлыгы.

**

Дүшүнүрэм: бөйүйүб
Сабаһ бой атайдым мэн.
Сорағымы алайды
Доғма эллэр чэбһэдэн.

**

Танкчыларла көрүшүб
Дейәйдим:—Эзиз достлар.
Мэним дә дүшмәнлэрлэ
Вурушан һүнэрим вар.

**

Нечэ ки, сиз мөрдликлэ
Мәһв эдирсиз дүшмэни
Мэн дә элэ чарпышыб
Горуярам вэтэни.

**

Танкчылар дейәйдилэр:
Хош кәлмисэн ай гочаг.
Дөйүш чэбһэләриндэ
Бу танк сәнин олачаг.

**

О заман дүшмәнлэрэ
Вермәздим әсла аман.
Бөйүк һүнәр көстәриб
Олардым мэн гәһрәман.

С. Маршакдан

АСЛАН ВЭ ПИШИК

Бир алман пишийи гудурғанлыгдан,
Өзүнү санмышды гүввәтли аслан.
Бир аслан шәклини көрүб бу алчаг
Демишди: аслана тай мәнәм анчаг.
Она охшайырам һәр бир еримдән:
Бойнумдан, башымдан, пәнчәләримдән,
Бығымдан, чийнимдән, шиш гуйруғумдан.
Ондан да горхунчам... ишимдир ган-ган.
Аслан һейванларын шаһыдырса да
Мән дә һөкмүранам бүтүн дүняда.
Аслан гочалыгда дүшду әнкәлә.
Лакин горхутмайыр мәни һеч тәлә.
Башга һөкүмдара бәнзәмәрәм мән...
Мийо-мийо, әсла дүшмәрәм күчдән.
Аслан бу пишийә деди: ай ахмаг!
Кәл мәни өзүнә санма тай, ахмаг!

Аләмлә вурушдум мән дөнә-дөнә
Әсирликдә кечди һәятым енә.
Көрдүйүм күнләри сән дә көрәрсән,
Горхунч ишләринчин һесаб верәрсән,
Гудуз пишикләри һейванханада
Сахламаз инсанлар, буну сал яда,
Сәни яндырарлар одда, а мурдар,
Я даһа дәһшәтли сон күнүн олар.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Сәһ.

Шеирләр:

1. Марал	5
2. Бизим элләр	8
3. Элдарын мәктубу	11
4. Пионерин анды	14
5. Рубаиләр	16

Поэмалар:

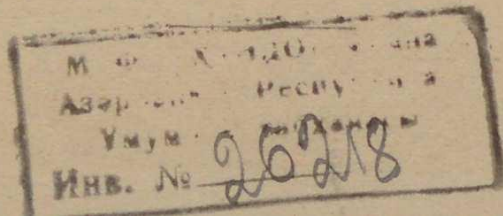
1. Анд	23
2. Шанлы гәһрәман	30
3. Горхмаз	33
4. Вәтән гызы	41
5. Әсарәтдә	44
6. Балача дөйүшчүләр	52
7. Мәрд оғул	55
8. Нилуфәр	65
9. Рәһбәрин ушаглығы	71

Нағыллар:

1. Чейран	81
2. Нәркиз	97

Тәрчүмәләр:

1. Он яшлы инсан	136
2. Оғлума	139
3. Көзүмә юху кетмир	140
4. Аслан вә пишик	142

10 манат
Чилди 1 ман. 50 гел.

78

894.362-92

C-30

М. СЕИД-ЗАДЕ

О Л Е Н Ь

(На азербайджанском языке)

Издательство

Детской и Юношеской Литературы
ЦК ЛКСМ Азербайджана

Баку—1945